

FOLKKYRKA NU?

Samtal om utmaningar och möjligheter

Urban Claesson (red.)

FOLKKYRKA NU?

FOLKKYRKA NU?

SAMTAL OM UTMANINGAR OCH MÖJLIGHETER
URBAN CLAESSON (RED.)

Svenska kyrkan

2012

Svenska kyrkan, forskningsenheten

Postadress: 751 70 Uppsala

Besöksadress: Sysslomansgatan 4

Telefon: 018-16 95 00

Fax: 018-16 96 40

Webb: www.svenskakyrkan.se

Produktion och tryck: Ineko AB

ISBN 978-91-86781-16-3

Artikelnr: SKI2076

Stockholm 2012

Fler exemplar kan beställas från Svenska kyrkans informationservice:

E-post: info@svenskakyrkan.se,

Telefon: 018-16 96 00

Omslagsfoto: Magnus Aronson/IKON

Miljömärkt trycksak, 341 142

Innehåll

Förord	Urban Claesson	6
Kapitel 1	En besvarande gemenskap Anne-Louise Eriksson	8
Kapitel 2	Att minnas folkkyrkan – för framtida möjligheter Urban Claesson	12
Kapitel 3	Åtskillnad och konvergens: att vara kyrka i skärningsfältet mellan två trender Jonas Bromander	17
Kapitel 4	Folkkyrka och gemenskap Jerker Alsterlund	21
Kapitel 5	Att bryta sig in i folkkyrkan? Ulla-Lena Bäckman	25
Kapitel 6	Öppenhet och egenart. Gustaf Wingren, folkkyrkan och nätverkssamhället Bengt Kristensson Uggla	27
Kapitel 7	Kyrkan behövs som andligt immunförsvar Stina Oscarson	47
Kapitel 8	Tre folkkyrkliga spaningar för framtiden Helle Klein och Ewa Lindqvist Hotz	50

Förord

Lunds, Luleå och Västerås stift stod under 2011 tillsammans med Svenska kyrkans forskningsenhet och Seglora smedja värdar för var sitt samtalsdygn om folkkyrkan. Den här lilla boken har sin upprinnelse i dessa möten och har skrivits i syfte att inspirera till fortsatta samtal om vad vi vill att folkkyrkan ska vara i vårt samhälle i dag. Texterna kan läsas i vilken ordning som helst. De är inbördes av rätt olika karaktär och storlek. Det finns dock en huvudtanke med uppbygget, som innebär tre huvuddelar. De olika kortare bidrag som är placerade i första delen presenterar olika modeller, tankar och perspektiv. Här finns redskap att använda för vidare tänkande kring folkkyrkan. Texterna ställer oftare frågor än presenterar svar. Efter denna inledande del kommer bokens huvudtext: ”Öppenhet och egenart”, som har sitt ursprung i den föreläsning Bengt Kristensson Ugglå höll under de tre samtalsdugnerna. Här presenteras ett utarbetat och mer teologiskt sammanhållet perspektiv på folkkyrkan. De texter som är placerade efter huvudtexten i bokens sista del har folkkyrkans uppgift som huvudfokus. Här återfinns mer tydliga ställningstaganden.

Några texter är hämtade från det digitala samtal om folkkyrkan som fördes på Seglora smedjas webbplats under året. Vissa texter är också nyskrivna. Biskoparna från de tre stift vi besökte har på olika platser i antologin kortfattat fått formulera folkkyrka utifrån sina egna stifts traditioner.

Vi hoppas att bokens innehåll öppnar för frågor som kan bearbetas i förhållande till de lokala sammanhangen, och att anställda, förtroendevalda och intresserade församlingsmedlemmar ska hitta former för att mötas och samtala vidare om folkkyrkan. Kan de olika texterna fungera som utgångspunkter och igångsättare för fortlevande samtal fyller boken sin tänkta funktion.

De som medverkat och skrivit är:

Jerker Alsterlund, kontraktsprost i Västerås.

Jonas Bromander, analyschef vid kyrkokansliet, Uppsala.

Ulla-Lena Bäckman, stiftsadjunkt för själavård i Luleå stift.

Urban Claesson, forskare vid kyrkokansliet, Uppsala.

Anne-Louise Eriksson, forskningschef vid kyrkokansliet, Uppsala.
Helle Klein, präst i Sofia församling och redaktör vid Seglora smedja.
Bengt Kristensson Uggla, professor i filosofi, kultur och företags-
ledning, Åbo Akademi.
Ewa Lindqvist Hotz, präst i Sofia församling och redaktör vid
Seglora smedja.
Stina Oscarson, regissör och chef för Radioteatern.

Uppsala 1 september 2012

Urban Claesson

KAPITEL I

En besvarande gemenskap

Anne-Louise Eriksson

En gång i tiden var kanske folkkyrkans folk samma folk som lånade böcker i folkbiblioteket. De gick i folkskola och fick sina tändar lagade hos folktandvården. Det fanns mycket som var fint med detta. Visionen om folkhemmet andades omsorg och kollektivt ansvar. Med hjälp av folkbildning och folkhälsa skulle samhället bli bättre. Mer jämlikt och mindre segregerat. Visst fanns en baksida också. Sett i backspegeln är det lätt att kritisera den underliggande idén om att dana ett enhetligt folk. Men detta var före de stora folkförflyttningarnas tid. De flesta samhällen var, sett ur många olika aspekter, homogena. Vårt svenska samhälle var inget undantag. Den stora poängen var emellertid inte främst att skapa enhetlighet, utan demokrati och rättvisa. Folkhemmets skola och bibliotek och hälsovård var till för alla. Det var en allmän folkskola och folkhälsa. Tillgänglig utan åtskillnad. För män och kvinnor, fattiga och rika.

Det är så jag vill tänka på folkkyrkan. Men jag är tveksam till om det är en särskilt sann beskrivning. Den svenska folkkyrkan har aldrig varit särskilt folklig. Billings idé om Guds ord till alla i landet var ju en idé om hur prästerna skulle räcka ord och sakrament till folket, vilket därmed blev objekt för prästerskapets verksamhet. Folket företräddes visserligen av folkvalda förtroendemän och så småningom kvinnor, men det delade ansvaret ledde knappast till att kyrkans folk blev teologiskt subjekt. Nej, folklig har folkkyrkan aldrig varit i Sverige.

Det är knappast bara en slump utan snarare ett uttryck för något mer djupgående när vi i en nordisk studie om folkkyrkorna i Danmark, Island, Norge och Sverige kan läsa om hur olika *Den Danske Folkekirken* och *Svenska kyrkan* presenterar sig på sina officiella hemsidor. Utgångspunkten är densamma, nämligen den lokala församlingen. Men från församlingsnivån fortsätter *Den Danske Folkekirken* med att beskriva medlemmarna som organisationens bas medan *Svenska kyrkan* berättar om olika kategorier av anställda.¹ Är inte detta uttryck för en liknande typ av objektifiering av folket?

Prästerna förvaltar ord och sakrament och tillsammans med övriga anställda skapar de verksamhet som ”folket” erbjuds konsumera.

När Svenska kyrkans forskningsenhet härom året inbjöd en grupp forskare och förtroendevalda till ett symposium om folkkyrkobegreppet fanns ingen entydig bild vare sig av vad Svenska kyrkan är idag, eller av vad den borde vara. Tanken på folkkyrkan var för några allt annat än självklar. Någon hävdade att begreppet folkkyrka kräver en radikalt förändrad förståelse av såväl begreppet ”folk” som ”kyrka”. Någon annan menade att det teologiska samtalet ute i församlingarna skulle må bra av att man under en period tvingades använda andra ord än just begreppet folkkyrka för att beskriva hur man vill vara kyrka i dag. Men där fanns också folkkyrkans försvarare som menade att Svenska kyrkans folkkyrkoarbete kan frigöra resurser för den ständiga reflektionen kring hur kyrkan ska relatera till omvärlden, utan att vare sig tömmas ut i samtidskulturen eller definiera sig i strikt motsats till den. Folkkyrkotanken är med andra ord öppen för många olika tolkningar. Den fråga vi behöver ställa oss är därför inte den om vad folkkyrkan varit, utan *vad vi vill att folkkyrkan ska vara?*

Så hur är det med folket och folkkyrkan i dag? Även om vi procentuellt sett blivit färre är vi fortfarande en väldig massa människor som tillhör Svenska kyrkan. Nästan 7 miljoner tillhöriga, eller ska vi säga medlemmar? Redan detta att det är svårt att finna en bra beteckning för hur folkets relation till Svenska kyrkan ska beskrivas tyder på att förhållandet mellan folk och kyrka behöver ses över. Tänk på nytt. Att tala om 6.8 miljoner *tillhöriga* låter allt för dominant. Kyrkan äger inte folket. Men att tala om *medlemmar* är å andra sidan kanske att tillskriva den avgiftsbetalande majoriteten av befolkningen ett allt för stort engagemang. Dessutom ställer medlemsbegreppet frågor om hur folkkyrkan förhåller sig till ”de andra”.

Man kan ju fundera över varför så många fortsätter att visa sin lojalitet via kyrkoavgiften när de flesta tycks vara så ointresserade av vad medlemskapet erbjuder. Jag kan inte tolka denna häpnadsväckande höga siffra i ett av världens mest sekulariserade länder som ett uttryck för annat än en sorts lojalitet. Kanske en förhoppning om en kyrka för alla. Svenska kyrkans egna medlemsundersökningar visar på att ett vanligt förekommande skäl till att man fortsätter vara medlem är att man tror att kyrkan gör bra saker för dem

som behöver hjälp och stöd. Det finns en förväntan om att kyrkan ska vara för folket.

Vad som i dag förefaller mig vara det främsta hindret att förverkliga visionen om en kyrka som likt folkhemmet är tillgänglig utan åtskillnad är dels uppdelning mellan anställda som förväntas ”producera kristen verksamhet” och icke anställda som i olika grad antas konsumera, dels att Svenska kyrkan, inte bara till sitt namn utan också till sin gestalt, har förblivit så homogent svensk och medelklass trots att folket i vårt land utgör en allt brokigare skara som utmanar våra föreställningar om det svenska. Den som inte kan sjunga sitt *Kyrie* eller sitt *Laudamus* på ”svensk kyrkiska” tycks aldrig riktigt komma in i värmen. Hon kan förvisso vara ett objekt för välgörande verksamhet. Men inte ett subjekt med röst och inflytande och ansvar.

Vad skulle kunna ge en utgångspunkt för att tänka om folk och kyrka utan att fastna i dikotomin anställda – icke anställda, svensk medelklass – mångkultur? Låt mig prova en luthersk utgångspunkt. Det ligger i vårt lutherska arv att betona Ordet. Lutherska kyrkor riskerar ibland att alltför mycket kännetecknas av de många orden. Vi har betonat intellekt och förnuft framför känsla och praktik. Ortodoxi – rätt lära, snarare än ortopraxi – rätt praktik. Men kyrkan blir till genom Ordet, inte de många orden. Ordet skapar oss och är Guds tilltal. Och det är den kristna kyrkans tro att Ordet en gång fick sitt historiska nedslag genom Jesus från Nasaret. Så konkret, kroppsligt och direkt är Guds tilltal.

Vad som förenar kristna i nutid och genom historien är den gemensamma uppgiften att i varje tid och situation försöka förstå vad det är Gud ger oss, och vill med oss. *Kyrkans folk*, också Svenska kyrkans folk, har att tolka Guds tilltal med hjälp av en föränderlig tradition i vilken bland annat ingår bibelns vittnesbörd. Tolkningen sker alltid i förhållande till en föränderlig kyrklig lära och praktik och i förhållande till ett föränderligt samhälle och omgivande kultur. Jag skulle därför vilja tala om kyrkan som en besvarande gemenskap. Genom den värld i vilken vi människor existerar som enskilda och församling, är vi tilltalade av Gud. Medvetet eller omedvetet svarar vi i varje ögonblick i ord och handling, genom lära och liv, på detta tilltal. Det gör alla. Men vad som gör oss till *kristen* kyrka är när människor, för det första, uppfattar tilltalet som Guds tilltal, och för det andra, försöker formulera ett svar i gemenskap med alla

dem som tror att Gud ger sig till känna med sin vilja och kärlek i Jesus Kristus.

Svenska kyrkan har sin enda grund i Guds tilltal, och tar gestalt genom en pågående reflektion över vad detta tilltal erbjuder oss och vill med oss här och nu. I en folkkyrka erbjuds alla att vara indragna i denna reflektion och praktik. Vi är sinsemellan rätt olika. Vi är män och kvinnor, gamla och unga. Vi har olika politiska uppfattningar. Vi tolkar bibeltexterna olika. Vi tror olika om Gud. Vi företräder olika människosyner och kunskapssyner. Det som förenar oss är inte vad vi gör, tror och är, utan att vi alla är tilltalade av Gud och erbjudna Guds kärlek. Detta tilltal och denna gåva erbjuds människor i vårt land bland annat genom den teologiska tradition Svenska kyrkan utvecklat. Och Svenska kyrkan blir en folkkyrka när folket är indraget i reflektionen och gestaltningen av gåvans betydelse. Gränsen mellan oss och andra, kyrka och icke kyrka, är med andra ord transparent och föränderlig. Alla är tilltalade och alla svarar på ett eller annat sätt. En kyrka vars enda grund är Guds tilltal har inga gränser att bevaka. Däremot en tradition att förvalta, utveckla och kommunicera.

Traditionen måste prövas mot den verklighet i vilken vi lever i dag. Vad fungerar livstydande och samhällsbyggande i dag? Vad ger kraft till växt och sammanhållande gemenskap? Vad möjliggör ett blomstrande liv – inte bara för mig och dig utan för oss alla? För kyrkans anställda och valda med förtroende är uppgiften en enda. Inte att vara folkets herrar utan dess tjänare. Att likt Jesus själv ständigt röra sig bland människorna och tillse att alla som vill får röst och plats i samtalet om Guds gåva och svaret på frågan: Vad vill du oss nu Gud?

Not

1. Se följande bok som i skrivande stund fortfarande är under publicering: Anne-Louise Eriksson, Göran Gunner & Niclas Blåder (red.), *Exploring a Heritage*. Church of Sweden Research Series 5. (Eugene: Wipf & Stock 2012).

KAPITEL 2

Att minnas folkkyrkan – för framtida möjligheter

Urban Claesson

Varje epok använder historien för sina egna syften. Att skapa minnen ger nämligen handlingsberedskap för framtiden. I denna text vill jag belysa hur olika minnen av folkkyrkan kan skapa framtidsorientering på olika sätt. Det finns nämligen helt olika historiska minnen av folkkyrkan, som pekar mot olika framtider. Under följande två rubriker presenterar jag två skilda berättelser om folkkyrkan.

Folket kyrkans subjekt?

Folkkyrkebegreppet kom i Norden att bli viktigt i samband med att det danska enväldet föll som följd av revolutionsåret 1848. Folkkyrkan skrevs in i lagtext och kom att bli ett begrepp som skulle ersätta den enväldige kungens gamla statskyrka. Nu var det folket som skulle ha makt och självstyre i stat och kyrka. I Danmark skapades en rymlig folkkyrka, där grupper fick bilda egna menigheter och individer fritt fick välja församlingstillhörighet. Den sammanmältning av folklig radikalism och kyrkokristendom som teologiskt utmejslats av Nikolaj Severin Grundtvig blev här viktig. Det skapades en bild av att kyrkotrogna bönder utgjorde nationens drivande kraft för framtida demokratisering.

I Sverige lanserade Viktor Rydberg folkkyrkebegreppet på ett ungefär liknande sätt under 1860-talet. I samband med att det första kyrkomötet samlades år 1868 efter det att ståndsriksdagen upphört och ersatts av en tvåkammarriksdag, skrev Rydberg följande:

Det yrka vi, att den svenska kyrkan är sin bestämmelse trogen först då, när hon i den religiösa demokratins grundsats, i *församlingsprincipen*, söker tyngdpunkten för sin tillvaro och sålunda självmant omgestaltar sig till en verklig folkkyrka, från att vara en hierarkisk institution, stående vid sidan av eller över församlingen ... tagit ett avgörande steg mot förverkligandet av den kristliga samfundsidé, som i evangelierna möter oss i den storartade bilden av ett "Guds rike", där medborgarskap och lika värdighet vinnes av alla, vilka, även om de ej instämma i

hela serien av ”renlärighetens” grundartiklar och icke-grundartiklar, med innerlighetens styrka sammansluta sig kring den urkristna bekännelsen: *Detta är det eviga livet att känna dig, den ENDE sanne Gud, och den du sänt haver, Jesus Kristus.*

Viktor Rydberg trodde på 1870-talet under inspiration från Danmark på bönderna som Sveriges framtidsfolk, och skulle under 1900-talets första hälft bli populär i de nya bredare skikt som i Sverige organiserade sig i folkrörelser för demokrati och medbestämmande. Folket skulle vara *subjekt* i kyrka och stat. Rydbergs idealistiska diktning representerade också en andlighet som många ville sätta som motpol till tidens materialism.

Folket kyrkans objekt?

Begreppet folkkyrka kom i Sverige att få sin främsta teologiska utgestaltning i miljöer utanför folkrörelsernas skikt. Det tidiga 1900-talet innebar ett försvar för kyrkan som institution. Industriella miljöer hade snabbt byggts ut, där kyrkan inte längre var närvarande. Nya generationer växte fram utanför kyrksocknens gemenskap. 1890-talet hade för Svenska kyrkan inneburit kraftig nedgång i antal kyrkbesökare. Samtidigt framstod frikyrkligheten som ett allt starkare framtidsalternativ. Inom folkrörelser som frikyrklighet, nykterhetsrörelse och arbetarrörelse fanns den fria demokratiska församlingsprincipen. Viktor Rydberg talat så varmt om.

Bland teologer vid Uppsala universitet kom folkkyrkobegreppet att få ny teologisk betydelse just i denna nya situation. ”Sveriges folk – ett Guds folk” blev för dessa så kallade unglyrkliga ett nästan trotsigt uttryck för ett hopp om en ny framtid. På sommaren under storstrejkens år 1909 började korståg arrangeras med mål att återerövra arbetarskarornas breda folk till kyrkan. Samtidigt kom folkkyrkobegreppet att medvetet sättas i motsats till frikyrkobegreppet.

Ungkyrkomannen Einar Billing blev den främste folkkyrkoteologen inom Svenska kyrkan. Utifrån Luthers teologi om att allt grundas i nåd valde Billing att lyfta fram Svenska kyrkan som uttryck för Guds vilja att erbjuda nåden till Sveriges folk. Billing såg framför sig församlingsprästen som bad för sina sockenbor. Rörelsen gick från kyrkan ut till församlingens gränser. Folket blev här främst ett mottagande *objekt*.

Inom Svenska kyrkan har Billings grundperspektiv levt vidare. Fler anställda än prästen har under 1900-talet kunnat betrakta sig

som del i kyrkans uppdrag till folket, där folket ofta blivit ett objekt för kyrkans verksamhet. Samtidigt har den äldre demokratiskt legitimerade folkkyrkosynen levt vidare som politiskt program. Att vara förtroendevald i kyrkan har blivit uttryck för folket som kyrkans subjekt.

Olika historier – olika möjligheter

Genom att peka på folkkyrkans olika historier blir bilden av Svenska kyrkans nutida läge förhoppningsvis klarare. Viktiga frågor kan ställas. Var har exempelvis det kyrkoaktiva folket hamnat mellan anställda och förtroendevalda? Finns här potential till nytt folkkyrkotänkande?

En annan relevant fråga skulle kunna vara: varför har folket som subjekt inte erhållit djupare teologiska uttolkningar i Sverige? Finns här teologiska utmaningar som fortfarande behöver bearbetas? Det blir också viktigt att fråga sig hur framtiden gestaltas om man fortsätter att tänka folkkyrka utifrån Billing. Om Svenska kyrkans många anställda exempelvis legitimeras av det inarbilingiska perspektivet kan man undra vad som händer i ett läge då kyrkan i allt högre grad måste upprätthålla kyrklig verksamhet på frivillig basis.

Det blir slutligen också intressant att fråga sig om det finns alternativ till de ovan skildrade traditionerna. Här blir inte minst Bengt Kristensson Ugglas bidrag i denna bok intressant. Hans text om

”Det är en utmanande tanke att över 95 % av kyrkans medlemmar är bärare av kyrkans uppdrag utan att vara anställda eller förtroendevalda. Vilken plats i församlingslivet som ledning och arbetslag erbjuder denna majoritet är, och kommer att vara, avgörande för Svenska kyrkans plats och betydelse människors liv och i vårt samhälle. Att utveckla frimodighet och engagemang bland kyrkans folk är att bygga en folkkyrka värd sitt namn. Det handlar om att skapa plats för personligt engagemang.”

Bertil Johansson

”Tänk nu” i: Man trivs där man behövs: om relevans, relationer, resurser resultat. Ett magasin om drivkraft, delaktighet och engagemang. Stockholm: Sensus 2010, s. 58.

Gustaf Wingren presenterar en folkkyrkosyn där folket utgör kyrkans objekt och subjekt på en och samma gång.

Fyra kyrkomedlemmar – fyra byggstenar

Jonas Bromander

I denna bok presenteras på olika platser fyra kyrkomedlemmar. Deras eventuella likheter med verkliga personer är en ren slump. Svenska kyrkan består av drygt 6,5 miljoner medlemmar och i flera avseenden är alla olika. Fyra påhittade medlemmar säger inget om den mångfald som Svenska kyrkan rymmer. Däremot illustrerar dessa fyra – inte helt osannolika – karaktärer att Svenska kyrkan är mångfacetterad. Platserna som karaktärerna beskrivs komma ifrån existerar i verkligheten, men personerna som skildras skulle lika väl kunna bo var som helst i Sverige. Platserna har dock vissa specifika särdrag när det gäller befolkningsstruktur, och dessa särdrag har bidragit till att ge gestalterna deras karaktärer. Dessa karaktärer har jag även försökt gestalta via språket.

Alla människor bär på längtan, behov, känslor och förhoppningar. Svenska kyrkan har ett ansvar att möta alla människor. På det sättet hjälper de fyra karaktärerna oss att förstå delar av de utmaningar Svenska kyrkan står inför när vi ska vara en kyrka öppen för alla. Jag vill uppmana den som läser detta att ställa sig ett par frågor. Har Svenska kyrkan förutsättningar att vara en relevant aktör i dessa människors liv och i så fall på vilket sätt? Inte minst har den senaste stora medlemsstudien inom Svenska kyrkan bekräftat att många av kyrkans medlemmar upplever kyrkan som relevant för andra, men inte för dem själva. Kanske är det så att Jocke upplever kyrkan som relevant för en sådan som Linda, Linda för Sven, Sven för Lovisa etc. Men för egen del är de mer eller mindre tveksamma.

SVEN

Sven, 45 år, från Staffanstorp. Sven är nyskild, arbetslös sedan länge och bitter. Han ogillar politikerna, företagarna och efter skilsmässan hatar han också fruntimren. ”Alla dessa feminister!” Sven hankar sig fram med lite svartjobb,

men även det har blivit svårare sedan ROT och RUT slagit ut den "svarta" näringen. Att driva taxiverksamhet vid sidan om statens klåfingrighet ger dock ett visst tillskott till privatekonomin, åtminstone på fredags- och lördagskvällar. Men då måste man ju å andra sidan hålla sig nykter, vilket Sven börjar få lite svårt med.

Staffanstorp har inte många jobb att erbjuda Sven och hans polare och inte mycket annat heller om man ska tro på deras egna berättelser. Sven har alltid röstat på sossarna, men i senaste valet la han sin röst på Åkesson. Sossarnas politik har lett till att det kommer lite för många "blattar" som tar både jobben och tjejrna för oss vanliga svenskar.

Hans ex ville att de skulle gifta sig i kyrkan. Men inget blev ju bättre av det, snarare tvärt om. Först lovar man evig kärlek tills döden skiljer oss åt och sedan ska man förklara för alla som var där att hon stack för en annan. "Hur kul är det?" Själv har inte Sven särskilt mycket till övers för kyrkan, men han tycker det är lite konstigt att ingen som jobbar där har brytt sig om hur han mår efter skilsmässan. Det var ju trots allt där han gifte sig. Det är lite som att köpa en dator som inte funkar, och sedan få reda på att säljaren inte har något ansvar.

KAPITEL 3

Åtskillnad och konvergens: att vara kyrka i skärningsfältet mellan två trender

Jonas Bromander

Svenska kyrkan har alltid haft att förhålla sig till hur samhället utvecklar sig. När folkets levnadsvanor, värderingar och beteendemönster förändras, förändras också den värld kyrkan verkar i. I dag kan man se två trender göra sig allt mer gällande som grundläggande förutsättningar för Svenska kyrkans församlingar att förhålla sig till. Visserligen är inte trenderna nya, men de har under de senaste åren accelererat och det finns goda skäl att förvänta att dess effekter för kyrkan kommer att bli än mer tydliga. Det rör sig om samhällets *isärdragning* och den *kyrkliga sedens geografiska harmonisering*. Ingen av dessa trender är helt entydiga, men båda är så pass starka att de inte går att bortse från när vi formar en kyrka för framtiden.

Demografisk isärdragning

Under en längre tid har Sveriges befolkning i allt högre grad koncentrerats till storstadsområdena och landets större tätorter. I dag är valmöjligheterna många och människors rörlighet har blivit allt större. De senaste tio årens minskande medlemsantal i Svenska kyrkan och den regionala omfördelningen av unga och gamla medlemmar har redan inneburit stora utmaningar för kyrkan och dess verksamhet. Utvecklingen leder till att allt fler församlingar i vissa delar av landet kommer att domineras av medlemmar i pensionsåldern, medan stora delar av tillväxtregionernas befolkning är i 20–30-årsåldern. Man kan alltså säga att det sker en acceleration i den process som gör att skillnader i befolkningsstrukturen i landets olika församlingar blir allt större.

Detta leder också till olikartade och möjligen ojämlika förutsättningar för landets församlingar. Vissa församlingar utanför tillväxtområdena får en allt mer åldrad medlemskår. Enkelt kan man uttrycka det som att unga flyttar ut till förmån för studier och arbete

på annan ort, medan det saknas motsvarande inflöde av människor till de orter de unga flyttar från. Eftersom allt färre personer i dessa församlingar är i barnafödande ålder finns heller ingen naturlig tillförsel av nyfödda, vilket i sin tur leder till allt färre döpta. Åsele, en kommun i Luleå stift, utgör ett av flera exempel på denna utveckling. Med utgångspunkt från de medlemsprognoser som genomförts på Svenska kyrkans nationella nivå förväntas antalet medlemmar i denna kommun minska med över hälften fram till år 2020, räknat från år 1995. Det innebär alltså en minskning med över hälften på 25 år. Bland kyrkomedlemmarna beräknas medelåldern i kommunen att stiga med cirka 6,5 år.

En helt annan utveckling kan uppvisas i många storstadsförsamlingar där en pågående segregationsprocess innebär att vissa församlingar växer befolkningsmässigt, men samtidigt snabbt minskar i antal medlemmar. Detta gäller främst de församlingar med hög invandrartäthet, där såväl kyrkouträden som utflyttning av svenskkyrkliga medlemmar bidrar till effekten. I andra storstadsnära församlingar växer däremot såväl befolkning som antalet medlemmar. Detta rör främst de områden som attraherar den övre medelklassen, med en befolkningsökning som i hög grad präglas av väletablerade och svenskfödda kyrkomedlemmar. Man kan dock tänka att medlemsminskningen kan komma att ta fart i denna typ av församlingar på grund av att utträdesnivåerna kan komma att stiga och inflyttningsexpansionen inte kan pågå i all oändlighet. Lomma, Väddö och Vaxholm är bara några exempel på kommuner med detta utvecklingsmönster.

Den kyrkliga sedens harmoniering

Parallellt med den isärdragning som skisserats ovan pågår en utjämnning av den kyrkliga sedens utbredning och styrka. Kyrklig sed kan här förstås som ett samlingsbegrepp för människors beteendemässiga relation till Svenska kyrkan. Det har under lång tid varit helt relevant att prata i termer av att det finns en svenskkyrklig geografi, där Mälardalsområdet varit det mest sekulariserade, medan delar av Götaland i ett bälte från Kronobergs och Jönköpings län till Västra Götaland varit det mest kyrkliga. Delar av Norrland har intagit en mellanställning. Dessa regionala skillnader finns fortfarande kvar, men utjämningsmönstret är tydligt. Främst innebär detta att de tidi-

gare mer kyrkligt starka områdena krymper och att dess ”ytterområden” som gränsar mot de mindre kyrkliga, också håller på att sekulariseras i allt snabbare takt. Denna utjämnande tendens framträder även då man mäter attityder till hur befolkningen och kyrkomedlemmar ser på Svenska kyrkan. När det gäller just attityder till Svenska kyrkan så är det relativt svårt att finna någon nämnvärd geografisk variation. I princip har medlemmar i kyrkligt starka områden samma bild av kyrkan som man har i de svagare områdena.

Måhända är detta en naturlig utveckling i en tid där man i allt mindre grad är beroende av att skapa sina värderingar och sin världsbild i närmiljön. Genom bland annat Internet, ”smarta” mobiltelefoner och läsplattor har världen på ett märkbart sätt krympt de senaste tio åren.

Två utmaningar för framtiden

De två processer som beskrivits kommer sannolikt att få stor betydelse för Svenska kyrkan i framtiden. Sannolikt ser vi inte vidden av dem ännu, men vetskapen om dem gör det möjligt att förbereda sig. Svenska kyrkan bör alltså bereda sig på att man som organisation kommer att bli mindre, att allt färre människor har en tydlig bild av vad kyrkan är och vill vara samt att den befolkningsmässiga sammansättningen kommer att variera allt mer mellan olika delar av landet och inom olika regioner.

Sannolikt beror den harmonisering som diskuterats i kapitlet också på att kunskapen om och relationen till Svenska kyrkan i allt väsentligt blivit så svag att den inte ger utrymme för någon nämnvärd variation, åtminstone inte i statistisk mening.

Att arbeta med olika befolkningsmässiga förutsättningar och en allt svagare kyrklig sed, väcker egentligen två frågor. Hur ska Svenska kyrkan arbeta med sin identitet som folkkyrka och hur ska man skapa relevans i de breda befolkningslagren?

LINDA

Linda, 36 år, bor i Lomma. Hon är gift med Tomas, med vilken hon har ett barn, Oskar 1 år. Själv är hon utbildad lärare, men är just nu föräldraledig. Hennes man är datakonsult med relativt hög inkomst och mitt i karriären. Att Tomas

skulle vara föräldraledig någon längre tid är inte meningen. Kanske någon månad under sommaren.

Lomma är en expansiv förort till Malmö. Församlingen präglas inte minst av inflyttning av personer – ofta kyrkomedlemmar – med relativt god ekonomisk standard. Linda bor i ett nybyggt hus och hon ägnar mycket av sin tid till såväl inredning som umgänge med andra föräldralediga väninnor.

Oskar ska inte döpas. Eftersom de hade ett ”sagobräöllop” i Torekov för bara ett par år sedan känns det inte meningsfullt att samla släkten ännu en gång för en stor fest. Linda har dock börjat känna allt mer att livet måste ha en större mening än den yta hon upplever att familjen (och även vännerna) försöker upprätthålla. Hon har börjat läsa om ”medveten närvaro” och går en kurs i yoga. Att kyrkan skulle kunna erbjuda henne något har inte ens fallit henne in. Dit går hon själv för de stora familjehögtiderna. Att gå dit av andra skäl verkar ganska mysiga. Visserligen går hon ju på den öppna förskolan med Oskar, men det känns inte riktigt som att vara i kyrkan. Där träffar man ju bara andra föräldrar och pratar om sina barn, hem och annat kul.

KAPITEL 4

Folkkyrka och gemenskap

Jerker Alsterlund

Vi talar gärna om gemenskap i Svenska kyrkan, men har ofta inte gjort någon närmare analys av vad vi menar. Med oss har vi kanske uttalade erfarenheter av att få vara med eller känna sig utanför. Därför är det lätt att vi bara ”går på känsla” när vi pratar om gemenskapsbildandets positiva och negativa sidor.

Jag vill här visa hur ett förtydligande av begreppet gemenskap kan bli redskap för orientering och analys. Att ha *gemenskapen* i stället för organisationen som utgångspunkt kan göra det lättare att begripa en folkkyrka av i dag. Vad innebär gemenskap för folkkyrkan – och vilken typ av gemenskap kan folkkyrkan uttrycka?

När de stora folkkyrkovisionerna linjerades ut i Sverige för över hundra år sedan var tiden präglad av kamp mellan olika sorters gemenskaper. På det kyrkliga planet kom detta att mynna ut i en konflikt mellan frikyrka och folkkyrka. Folkkyrkoteologerna kom att i en pluralistisk situation representera en linje, som präglat Svenska kyrkan sedan dess.

Den tyske forskaren Ferdinand Tönnies trädde vid ungefär denna tid fram som en av de centrala portalgestalterna i modern sociologi. Hans teoretiska resonemang om gemenskapens förändring i det moderna har bärkraft än i dag. Förenklat sett menade Tönnies att det finns ”två vägar” till hur vi identifierar oss med en grupp människor. Den upplevda gemenskapen får vi antingen genom personlig och privat relation med andra människor. Den andra typen av gemenskap består enligt Tönnies av att vi identifierar oss med lika-sinnade. I det senare fallet behöver vi inte ha en personlig relation till gruppen. Det handlar här snarare om att man vill dela gruppens syften, upplevelser eller värden.

Tönnies kallade den *personliga gemenskapen* för *Gemeinschaft* och värdegemenskapen för *Gesellschaft*. Om gemenskapen övervägande hålls ihop av *personliga* relationer kan gemenskapen inte bli större än så många nära relationer en individ kan upprätthålla. Om gemenskapen däremot primärt hålls samman av något man gemen-

samt värderar, tror på eller vill identifiera sig med, så kan gemenskapen bli hur stor som helst, oavsett om man känner eller inte känner alla som delar gemenskapens värden. Man kan identifiera sig som arbetare eller svensk utan att man för den skull känner alla arbetare eller svenskar, tillhörigheten finns där ändå.

Hur förhåller sig ovanstående perspektiv på gemenskap till den diskussion som fanns kring frikyrka och folkkyrka när debatten var som skarpast efter sekelskiftet 1900? Frikyrkomannen P P Waldenström, som hade grundat Svenska Missionsförbundet, lyfte fram dem som aktivt slöt sig samman kring den kristna tron. Folkkyrkomannen Einar Billing såg däremot Waldenströms kyrkosyn som en förnävning – som avgränsat uttryck för den lilla gemenskapen. Billing ville tala om en större gemenskap, inte bara mellan enskilda individer, utan om en gemenskap bestående av ett helt folk. Just termen ”folk” användes också för att bygga och upprätthålla samhörighet inom en hel nation; den stora abstrakta värdegemenskap som Tönnies talar om. Billings poäng gick ut på att kyrkan inte primärt var en förening, utan en organism (snarare än organisation) som upprätthöll ett gemensamt ”vi”, där alla blev föremål för Guds handlande genom kyrkan.

Utifrån ovanstående korta utblick vill jag ställa frågan: hur ska vi beskriva kyrkan som gemenskap i dag? Skulle man, i stället för att skapa motsättning mellan Waldenström och Billing, kunna beskriva skapandet av gemenskap som ett *dubbelt* uppdrag? Som kyrka går det kanske inte att bygga gemenskap *enbart* på personliga relationer, eller *enbart* på en mer abstrakt tanke som folkgemenskap. Enbart personliga relationer kan aldrig hålla ihop en större gemenskap. Men kyrkan som ”den stora gemenskapen” blir å andra sidan bara en livlös institution om det inte finns kluster eller nätverk av mindre gemenskaper som identifierar sig med och är lojal med ”den stora gemenskapen”.

Johan Asplund har föreslagit att man kan begripa tankefiguren Gemeinschaft och Gesellschaft som en fixeringsbild. I en sådan ser man först en viss figur, till exempel en gammal kvinna. Efter ett tag kan man dock urskilja en helt annan figur i bilden, till exempel en ung kvinna. ”I enlighet härmed skulle det i varje bild av ett Gemeinschaft dölja sig en bild av ett Gesellschaft, och i varje bild av ett Gesellschaft en bild av ett Gemeinschaft. Men det ena kan inte ses samtidigt med det andra”.¹

En folkkyrka av i dag skulle kunna erkänna olika behov under olika perioder i livet. När jag behöver nära relationer blir sammanhang där jag kan knyta nya personliga relationer viktiga. När livet däremot är fullt av vardagsrelationer och jag har behov av att känna tillhörighet till någonting större, kan också detta få vara en tillhörighet som räknas och vårdas. Utmaningen för en modern folkkyrka måste vara att vårda, utveckla och förvalta gemenskapen med bägge dessa målgrupper. Det behö-

ver inte föreligga motsats mellan små gemenskaper och en stor gemenskap av alla tillhöriga. En modern folkkyrkotanke skulle utifrån Tönnies kunna handla om att vårda den nära personliga lilla gemenskapen och den stora idéburna gemenskapen på en och samma gång.

”Den kyrka som har ett tydligt centrum behöver inte värna sina gränser. Därför kan en folkkyrkoteologi i dag formuleras inte bara som ”vägen ut” utan också ”vägen in”: inte bara från altaret ut till gränserna utan också från gränserna in till altaret där människor möts, alla skillnader upphävs. I mötet med nådemedlen möter också den yttersta verkligheten.”

Biskop Thomas Söderberg, Västerås stift

Not

1. Johan Asplund, *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Bokförlaget Korpen 1991, s. 43.

LOVISA

Lovisa, 19 år, bor i Pajala. Allt talar för att hon har lämnat såväl församling som stift inom en tioårsperiod. Hon längtar till Stockholm, men först ska hon ta vägen via universitetet i Umeå. Betygen är bra (Lovisa är en duktig flicka) och hon kommer att kunna välja utbildning relativt fritt. Men det gör det också svårt. Man ska välja så mycket. I väntan på utbildningsvalet jobbar hon extra på ett äldreboende. Där skulle hon vara garanterad ett jobb resten av livet (inte minst med tanke på kommunens åldrande befolkning). Men att stanna är uteslutet. Lovisa tror inte på Gud, eller hon tror inte att hon tror på Gud. Stora delar av slakten är däremot djupt religiösa. Själv har hon svårt att förstå hur kyrkan skulle kunna vara en plats för henne. Visserligen är den stämmingsfull och hon har ofta haft trevligt i ungdomsgrupperna. Hon har till och med varit ungdomsledare. Det känns dock inte som om det skulle finnas en naturlig plats för henne i kyrkan.

Trots att man i kyrkan pratar om gemenskap känner sig Lovisa ganska ensam och någon kille har hon inte heller. De flesta av hennes tjejkompisar har kille. Hon förstår att det pratas en del om att hon är lagd åt det andra hållet. Själv anar hon hur det är, men att prata om det med någon (eller ens tänka tanken fullt ut) är lika uteslutet som att bo kvar i Pajala. Vad skulle mamma, pappa, farmor, farfar och dom andra säga om hon kom ut som ... lesbisk? Det vore uteslutet! Stockholm är det enda som gäller. Men vad händer där?

”Jag möter folkkyrkan i erfarenheten av att jag får vila i Kristi hjärta mer än att kämpa för att ha Kristus i mitt hjärta. Att få vara buren av Guds frid mer än att försöka presteras den.”

Biskop Hans Stiglund, Luleå stift

KAPITEL 5

Att bryta sig in i folkkyrkan?

Ulla-Lena Bäckman

Under ett samtalsdygn om folkkyrkan i Luleå stift den första november 2011 höll Ulla-Lena Bäckman en morgonbön som tog sin utgångspunkt i Markusevangeliets 2:a kapitel; om den lame mannen som hissades ned genom taket till det hus där Jesus befann sig: ”De bröt upp taket”. Det låter ”kofot” i mina öron. Det är starka ord. ”Bröt sig in”. Om man inte kan ta sig in på annat sätt, så får man bryta sig in. Finns det en sanning i detta som gäller kyrkan i alla tider? Att människor i alla tider behöver få bryta sig in från ett oväntat håll? För där inne finns Jesus.

Och att vi behöver få komma till honom på nya sätt? Inte för att det är en sådan bokstavlig trängsel i kyrkporten, men att den liksom ändå är blockerad? Blockerad av det redan ”färdiga”?

Blockerad av det tillrättalagda och av välvilja – ibland ängslig välvilja? Har jag blockerat kyrkans port med min välvilja? När människor ville och behövde något annat?

Vi äger henne inte. Kyrkan menar jag. Vi får låna henne, älska henne, vara med henne, ta ansvar för henne och sedan lämna till andra. För andra att låna, älska, ta ansvar och lämna. Och om det är så, att Jesus är där inne, och hela tiden möter människor som längtar och behöver och bokstavligen landar framför fötterna på honom – behöver vi då vara så oroliga och bekymrade, nästan hela tiden? För siffror och statistik, för medlemsprognoser, katastrof och framtiden.

Känner ni igen er i ”katastrof” på hemmaplan i era församlingar? Är inte ”katastrof” något annat? Vi vill inte huka under ”katastrof”! Men älska och inte ställa oss i vägen när människor tar sig fram till Jesus från oväntat håll. För kraften kommer från ett annat håll. Från Honom som ”längtar” folk rakt genom taket! Och från dem som svarar på denna längtan efter liv och upprättelse – och som kommer att bryta sig in ...

JOCKE

Jocke, 17 år, från Älvdalen, fiske, jakt, motorer och skoteråkning är vad livet kretsar kring. Jocke har inte en tanke på att lämna Älvdalen. Det känns till och med skrämmande att flytta till Mora, vilket hans syrra gjorde för ett år sedan. Jocke hoppas kunna bilda familj och göra som farsan, nämligen jobba i skogen. Och det där med jobbet ska nog ordna sig, men att bilda familj kan bli kinkigt eftersom de flesta av hans gamla tjejklasskompisar redan börjat flytta från byn.

Jocke konfirmerade sig som de flesta av sina polare och kunde efteråt konstatera att det skulle bli skönt att slippa gå till kyrkan igen. Åtminstone tänkte han att det skulle få vänta till hans eget bröllop, eller om någon av polarna hann före. ”Prällen” var visserligen juste och ville att Jocke skulle vara med och leda nästa års konfirmander. Jocke var lite smickrad över erbjudandet men tyckte samtidigt att det hade varit lite väl pinsamt att hänga i kyrkan ytterligare ett år. Vad skulle polarna säga då? Dessutom hade det tagit tid från både jakten och skoteråkningen. Han brukade i alla fall snacka med ”prällen” när de träffas på byn och Jocke gillar att slänga käft med honom. Nu ska han visst flytta. Han har tydligen fått jobb i någon kyrka närmare Stockholm, typ i Tierp.

”Jag tänker på ”folkkyrka” utifrån Lunds stifts vision Bottna i nåden, skapa i världen. För kyrkan handlar det om att inspirera lärande och samlas kring hoppet, med dopet som grund, för att möta livets och världens utmaningar. Med utgångspunkt i Guds stora ”gratis” i Jesus Kristus (nåden) är kyrkan öppen och tillgänglig. Dagligen kan vi också nås och slås – och bli glada – av insikten att de många vardagliga arbeten är en del av det gudomliga skapelseverk som håller världen vid liv.”

Biskop Antje Jackelén, Lunds stift

Öppenhet och egenart – Gustaf Wingren, folkkyrkan och nätverkssamhället

Bengt Kristensson Ugglå

Vad kan man rimligen mena med begreppet folkkyrka? Handlar det bara om en kyrklig variant av politiska motsvarigheter som folkhem, folkpension och folkdemokrati? Och är det i dagens nätverkssamhälle alls meningsfullt, eller ens möjligt, att tala om Svenska kyrkan som folkkyrka? Då folkkyrka är ett gammalt begrepp, format i en tid som såg radikalt annorlunda ut än vår, är det i dag fullt berättigat att ställa frågor om hur folkkyrkans villkor och möjligheter egentligen ser ut i en situation där det lutherska enhetssamhället och statskyrkan sedan länge är förbi.

Min avsikt med denna artikel är inte att rekapitulera den omfattande litteratur och debatt som finns kring folkkyrkotanken. I stället kommer jag att ta mig an den mer begränsade uppgiften att med utgångspunkt från en av nittonhundratalets mest kreativa och betydande svenska teologer, Gustaf Wingren (1910–2000), diskutera folkkyrkotankens villkor och möjligheter i vår tid. Och talar vi om Wingrens syn på folkkyrkan kommer vi också oundvikligen in på en av hans viktigaste inspirationskällor: Einar Billing (1871–1939). Det är ingen överdrift att påstå att det knappast finns någon som haft större inflytande på förkunnelsen och kristendomsförståelsen i Sverige under efterkrigstiden än denne lundateolog. Det är samtidigt lika uppenbart Wingrens tankar till följd av ett frodigt mottagande slipats av och uttunnats så till den grad, att hans teologi genom de många utläggningarna tenderat att förlora sin substans och dynamiska kraft, ibland rent av förvanskats. När vi därför i dag aktualiserar några bärande tankar i Gustaf Wingrens syn på kyrkan är det nödvändigt att precisera hans position, för att klargöra vilket bidrag hans teologiska tänkande erbjuder våra egna orienteringsförsök i samtiden.

För Gustaf Wingren som teolog var det inget ideal att till varje pris fasthålla tidlösa tankemodeller som kontrast till en föränderlig omvärld. Han drevs i stället av övertygelsen att kontinuiteten i det

fenomen vi kallar kristendom endast kan upprätthållas genom växling. Han upprepade ofta att det inte finns något evangelium ”ovanför miljöerna” – teologi är tolkning från början till slut och kristendomen måste ständigt rekontextualiseras i nya situationer. Den tradition som man vill bevara måste man förändra – dessutom måste man själv vara beredd att förändras. Därför utmärker sig Gustaf Wingrens teologiska projekt av en märklig kontinuitet rakt igenom dess många förskjutningar. Men för att kunna förstå hur det var möjligt att integrera den föränderliga samtiden som ett produktivt element i ens eget teologiska projekt måste man påminna sig om hur han förstod fenomenet kristendom. Då inser man också att han i själva verket uppfattade en sådan rekontextualiserande växling som en teologisk nödvändighet.

Jag har valt att strukturera min framställning med hjälp av fem begreppspar som jag hämtat från Wingrens författarskap och som jag

tror är av alldeles särskild betydelse för den som vill identifiera några avgörande brytpunkter för en diskussion om folkkyrkans villkor och möjligheter inför framtiden. De första två av dessa begreppspar fungerar som avgränsande distinktioner, de övriga tre är snarare avsedda att etablera spänningsfyllda samband av ömsesidighet:

Statskyrka / folkkyrka
Kvantitativt / kvalitativt
Mänskligt – kristet
Öppenhet – egenart
Individ – kollektiv

”Evangeliets gång till folket är en konstant rörelse, folkkyrkans rörelse.”

Gustaf Wingren

Folkkyrkan är ingen statskyrka

Ett av de vanligaste missförstånden när man ska tala om folkkyrkan är att man sätter likhetstecken mellan folkkyrka och statskyrka. I förlängningen av detta felslut ställer man så frågan om det alls är möjligt att tala om folkkyrkan när vi sedan millennieskiftet inte längre har någon statskyrka. Men faktum är att folkkyrkotanken, såsom den utvecklades i traditionen från den tyska artonhundratals-teologin och framåt, inte alls är något statskyrkoprojekt. Saken är snarast den motsatta: folkkyrkotanken växer fram som ett *alternativ* till – och delvis rent av *i motsats* till – statskyrkotanken. Gustaf Wingren, och Einar Billing före honom, kunde visserligen länge av rent pragmatiska skäl tänka sig att folkkyrkan under vissa tider och på särskilda villkor också kan vara en statskyrka (allt i enlighet med den lutherska principen om frihet vad gäller kyrkans ”yttre ordningar” för att på bästa sätt tjäna evangeliet), men denna koppling var alls ingen nödvändighet. Att folkkyrkoprojektet inte är identiskt med statskyrkoprojektet blir uppenbart redan hos Einar Billing av att han lät sin diskussion om kyrkans egenart och frihet ta form *gentemot* staten i sin stora docentavhandling från 1900, *Luthers lära om staten*. Under biskopsåren i Västerås från 1920 och framåt växte Billings kritik av staten och faktum är att hans bedömning med tiden blev allt mer pessimistisk vad gäller folkkyrkans möjligheter att verka som statskyrka. Folkkyrkan framstår därför hos Billing snarast som ett utbrytningsförsök ur den gamla svenska statskyrklighetens ideal, en tradition som han själv fostrats in i.

Att kyrkan i vår tid skilts från staten är med andra ord inget som talar *mot*, utan snarare *för*, folkkyrkotanken. Inte heller är det möjligt att enkelt använda religionsfriheten som argument mot folkkyrkan. Gustaf Wingren återvände ofta till att det faktiskt var folkkyrkotankens store teolog, Einar Billing, som gick i spetsen när Sveriges biskopar i slutet av tjugotalet krävde religionsfrihet och rätt för var och en som så önskade att utträda ur Svenska kyrkan. Att biskoparna ställde detta krav, långt innan politikerna var med på taget, vittnar om att man ansåg att folkkyrkan som sådan förutsatte frivillighet. Faktum är att Billing själv var rädd att staten skulle hinna före, så att en lagstiftning om individens religiösa frihet i stället skulle komma att pressas på kyrkan ”utifrån” och därmed framstå som ett främmande, politiskt påbud – när den i själva verket borde komma ”inifrån” och motiveras rent teologiskt inifrån evangeliet.

Hans folkkyrkliga plädering för religionsfriheten var ett uttryck för ett motstånd mot ”det enhetliga kyrkoregementet” i statens regi, men hade framför allt sin grund i hans stora intresse för den enskilde, dennes samvete och frihet, som han såg som förutsättning för att evangeliet alls skulle kunna uppfattas som ett fritt erbjudande till alla. Mottot om ”syndernas förlåtelse till Sveriges folk” var alltså i folkkyrkotanken nära sammankopplat med vad Gustaf Wingren beskriver som ”Billings envisa värnande om individens frihet”³ – och därmed kan folkkyrkotanken rent av ses som något som pekar fram mot den moderna pluralistiska situationen. Om Ordet grundar kyrkan och om kyrkan styrs av det evangelium som endast kan ta gestalt som ett fritt erbjudande till alla, då framstår också religionsfriheten som en omistlig förutsättning för varje folkkyrkotanke.

Att folkkyrkan ändå så ofta kommit att identifieras med statskyrkan har sin tydliga historiska bakgrund i det gamla enhetssamhället och senare realpolitiska komplikationer. Detta har ibland medfört att Svenska kyrkan, med sin ämbetsmannaprofil, framstått som egendomligt ofolklig. Men denna koppling förstärktes också av konflikterna med en lika stridslysten som framgångsrik frikyrklighet. Gustaf Wingren återkommer ofta till det förhållande att det ständiga behovet av negativa avgränsningar mot ”de frireligiösa” medfört att folkkyrkotanken ibland försnävats och förvrängts i statlig riktning, vilket också gjort att juristers och myndigheters administrativa logik kommit att ta över. ”Ordet ’folkkyrka’ blir andligen ett allt torftigare ord, utan personliga vibrationer”, klagar Gustaf Wingren i det sena sextiotalet.⁴ Och genom att ”frikyrkofolket” (som ogenerat ville tala om sin tro) och ”statskyrkofolket” (som var mer återhållsamma och ordfattiga så snart det blev tal om religion) tenderade att pressa varandra ut mot var sin ytterlighet uppstod en falsk motsättning mellan öppenhet och egenart, som gav ytterst lite utrymme för någon fullödig folkkyrkoteologi.⁵

Folkkyrkan handlar inte om kvantiteten – det är ett kvalitativt begrepp

Ett likartat och nära besläktat argument mot folkkyrkotanken är att en folkkyrka väl förutsätter att *hela* folket, eller i alla fall en majoritet, tillhör denna kyrka. När man ställs inför detta påstående kanske man ändå ska påminna om att omkring 70 % av befolkningen i dag fak-

tiskt tillhör Svenska kyrkan – men en långt starkare och mer principie-ll invändning mot en sådan rent *kvantitativ* bestämning av folkkyr- kobegreppet är att folkkyrkan överhuvudtaget inte handlar om en numerär bestämning av kyrkan, det är i stället ett *kvalitativt* begrepp.

Allt för ofta har innebörden i begreppet folkkyrka reducerats till att handla om ett samfund där folket ”bestämmer”, det vill säga en kyrka som styrs genom majoritetsbeslut och demokrati. Just därför är det viktigt att understryka att den inarbillingska och gustafwin- grenska folkkyrkotanken aldrig var något *politiskt* projekt, som syf- tade till att göra folket till subjekt i kyrkan. Deras mål var inte att skapa ett slags ”folkets kyrka” som en motsvarighet till ”folkets hus”. Folkkyrkan är ett kvalitativt, *teologiskt*, begrepp, som talar om på vilket sätt kyrkan är kyrka när den är radikalt öppen, inklu- derande och tillämpar ett stort mått av tålmod med människor som inte utvecklat något starkt engagemang utan tvekar, tvivlar och bara sparsamt besöker gudstjänster.

”Svenska kyrkan är en öppen folkkyrka med uppdrag att förmedla evangelium i ord och handling. Kyrkan har rum för alla, den sökande och tvivlande likaväl som den trosvisse, för den som har hunnit kortare lika väl som den som hunnit längre på trons väg.”

Kyrkoordningen, sjätte avdelningens inledning

Folkkyrkans mest utmär- kande yttre drag, som kommer till uttryck i sådana praktiker som att man döper barn inom en församling som tillskrivs geografiska gränser, bety- der inte att man menar att alla inom detta område (medvetet) söker Gud – men väl att Gud söker, och inte upphör att söka,

var och en. Barndopet är med andra ord ett uttryck för att Gud bryr sig om oss innan vi har möjlighet att intressera oss för Gud och att inget område är lämnat utanför Guds närvaro.

Gamla vägar framåt. Kyrkans uppgift i Sverige (1986) blev en av Gustaf Wingrens minst uppmärksammade böcker. Det verkar som om han själv med denna skrift ironiskt nog hamnade alldeles ensam i tomrummet mellan – och samtidigt blev något av en gemensam fiende för – de två dominerande antagonistiska och starkt renodlade kyrkopolitiska grupper vars ömsesidigt oförenliga positioner han avsåg att kritisera:

På den ena sidan vill man att det klart skall sägas vad som är kristet. Man har ingen motvilja mot att dra gränser, tvärtom. På den andra sidan fruktar man att klara och skarpa gränser kan komma att stöta bort de tveksamma och oavgjorda.⁶

För Gustaf Wingren var det som om argumentationen hos båda dessa ”avvägar” – både statskyrkans anhängare och de kvinnoprästmotståndare som ville försvara sin rätt att verka i kyrkan – var helt uppslukade av juridiska argument och administrativa resonemang. Men mot dem båda hävdade han, likt en ensam röst i öknen, att Billings argumentation var teologisk och egentligen uteslutande bestod av bibeltolkning. Det var genom sitt omfattande arbete med att tolka de nytestamentliga texterna som Billing hämtade grundtankarna om den öppna folkkyrkotanken. Folkkyrkans store teolog använde överhuvudtaget aldrig ett från samhällsdebatten övertaget politiskt argument.⁷ Kärnan i folkkyrkotanken är inte demokratin, argumentationen är i stället hämtad från evangeliet, vars radikala budskap indikerar en ständigt utvidgad öppenhet och frihet (som i sin tur dock kan fungera som en stark demokratisk impuls). Gustaf Wingren betonade att de bibliska skälen för en öppen folkkyrka faktiskt är så mycket starkare än några demokratiska skäl någonsin kan vara, i synnerhet så länge denna folkkyrka fortfarande fungerade som statskyrka.

Folkkyrkan är med andra ord hos både Billing och Wingren ett kvalitativt begrepp, som handlar om det sätt på vilket kyrkan är kyrka. Folkkyrkotanken tar sin utgångspunkt i det sätt på vilket Jesus rör sig fram bland folket, där människor kommer fram ur folkdjupet, blir tilltalade, botade och sedan återvänder för att bara försvinna i folkmassan – utan att medlemskap registrerats i någon välavgränsad grupp.

Lika otydliga som gränserna verkar ha varit i den folksamling som rörde sig kring Jesus, lika otydliga vill folkkyrkans gränser vara. Därför är det alls inget misstag eller av teologisk slapphet som gränserna är otydliga i folkkyrkan. Hos Billing och Wingren rör det sig om en medveten teologisk strategi. Kyrkans gränser *bör* helt enkelt vara otydliga. När schablonbilden av helgjutna andliga personligheter uppställs som ideal, med vars hjälp man kan angripa religiös ljumhet och osäkerhet och moralisera över kyrkans bristande tydlighet, är det viktigt att framhålla att folkkyrkan i själva verket är ett medvetet uttryck för en strävan att vara trogen evangeliet. Folkkyrkan innefattar, i likhet med den bibliska världen, män-

niskor med de mest olikartade andliga ståndpunkter; den har sin grund i det faktum att det evangelium om syndernas förlåtelse som är riktat till alla aldrig kan vara någon särskild grupps egendom. Man skulle således rent av kunna se folkkyrkotanken som uttryck för ett slags realism, eftersom utgångspunkten väl speglar den konkreta, och i den meningen alltid bristfälliga, verklighet som kyrkan utgör.

Men det centrala ordet i Einar Billings folkkyrkoteologi är faktiskt ändå inte folkkyrkan, utan territorialförsamlingen. Än skarpare blir konturerna av Billings ecklesiologi, med dess starka fokus på Guds förekommande nåd, om man använder pluralformen och talar om territorialförsamlingarna.⁸ Det är nämligen alltid inom ramen för en konkret territorialförsamling som individen vaknar upp i ett sammanhang där Gud redan är verksam och närvarar långt innan den enskilde företar sig någonting. Sockenkyrkan är symbolen för folkkyrkotankens territoriellt orienterade barndopsteologi med dess fältrop om ”Syndernas förlåtelse till Sveriges folk”. Sockenkyrkan, där den vilar idylliskt i en hembygd med rötter som tränger djupt ned i kulturarvet, kan nog framstå som själva sinnebilden för något statiskt och oföränderligt. Men folkkyrkoteologins poäng är snarast den motsatta. Det som Gustaf Wingren lyfter fram som hjärtpunkten i den einarbillingska folkkyrkotanken är nämligen *rörligheten* och *föränderligheten*. Även om Billing inte är helt konsekvent på denna punkt, då han ibland på ett olyckligt sätt tog färg av sina teologiska motståndare, så innebär den einarbillingska huvudlinje som Gustaf Wingren lyfter fram, att kyrkan överhuvudtaget inte ska organiseras i enlighet med någon ”nytestamentlig församlingstanke” i form av en ”ursprunglig” kyrklig organisationsmodell framgrävd ur en textsamling i syfte att bevaras intakt för alla tider. Bibeln lär oss genomgående snarare något om mångfald och förändring. Kyrkans organisation är nämligen bestämd av de konkreta behoven i den specifika situationen, och den är som sådan historiskt förankrad, också i den meningen att den hela tiden förändras, helt i linje med inkarnationsteologin. Den organiserande principen för Gustaf Wingrens ecklesiologi bygger på den lutherska grundmodellen där kyrkans eviga uppdrag är förenat med den största frihet vad gäller ”ytte ordningar”.

Vad gäller evangeliets ärende att skänka människorna syndernas förlåtelse har kyrkan egentligen ingen valfrihet – men för att lösa

frågan om hur detta konkret ska organiseras i skilda tider krävs den största frihet: ”Det är icke bibelordets uppgift att reglera yttre ordning på jorden.”⁹ Enligt Gustaf Wingren innebär folkkyrkotanken framför allt att kyrkan är och ska vara *föränderlig*, ständigt öppen mot nya kontextualiseringar av evangeliet.

År 2008 tillsatte Kyrkostyrelsen en strukturutredning. Betänkandet ”Närhet och samverkan” kom år 2011. Dess titel avslöjar att utredningen strävat efter att förena rationell förvaltning med fungerande lokala gemenskaper. Utredningen är ett uttryck för hur Svenska kyrkan söker omorganisera sig inför framtiden.

Mänskligt och kristet – frälsning innebär att bli människa

Jag har redan understrukt att folkkyrkotanken inte är en politisk konstruktion i linje med de många ”folk-begrepp” som präglat de senaste två seklers historia. Att det i stället handlar om en teologisk tanke är en viktig utgångspunkt också för att man ska förstå varför folkkyrkotanken inte är att betrakta som uttryck för teologisk slapphet eller resultatet av en dålig kompromiss. Folkkyrkans öppenhet och otydliga gränser är varken ett misstag eller ett uttryck för en feg ”nedtoning” av evangeliet, inspirationen kommer i stället från bibelteologin. Hos Einar Billing och Gustaf Wingren är folkkyrkotanken en central och välintegrerad del av deras omfattande bibelteologiska reflexioner. Både i relation till dem som vill ha en uppstramning med tydligare gränser inom ramen för en ”stor” troendeförsamling och de som förespråkar en utslätad profillös serviceinriktad folkkyrka med kvardröjande statskyrkliga drag kan det därför vara viktigt att framhålla att det ytterst sett handlar om vad kristen tro är.

Trots både stark inspiration och personlig beundran var Gustaf Wingrens tolkning av Einar Billing inte på något sätt okritisk. Hans kritik kan sammanfattas i tre grundläggande invändningar. För det första, hade han en annan syn på dopet, för i Wingrens teologi handlade dopet om död och uppståndelse och inte enbart om ”förekommande nåd”. Dessutom avgränsade sig Wingren från Billings

syn på dopet som Guds första kontakt med människan. För det andra, hade han en annan syn på kallelsen, som inte (liksom allt annat hos Billing) kretsade kring syndernas förlåtelse. I stället lät Gustaf Wingren det vardagliga, jordiska arbetet träda i centrum för kallelseleäran. För det tredje, betonade Gustaf Wingren starkare kyrkans relation till skapelsen. Kyrkan framträder som en del av Guds *recapitulatio*, inte en rörelse som kyrklighet, utan syftar till att återställa det mänskliga. Wingrens samtliga tre kritiska punkter riktar sitt fokus mot bristen på skapelseteologi hos Einar Billing.¹⁰

Hur ser då hans eget projekt ut? Gustaf Wingren skriver in sig i det tjugonde århundradets teologi som en kritiker av den dominerande ”postliberala” teologi som i sin uppgörelse med artonhundratalets liberalteologi och kulturprotestantism alltmer hade kommit att ensidigt fokusera sitt teologiska intresse på det specifikt kristna och därför arbetade med *renodlingen* som dominerande metod. På så vis ställdes kristendomens egenart *i motsats till* det allmänmänskliga, det kristna definierades *i motsats till* det mänskliga. Men Gustaf Wingren menade att om teologin renodlar och endast håller sig till det som är specifikt kristet och samtidigt rensar ut allt som förenar den kristna tron med alla människor – då hamnar man paradoxalt nog i en position *utanför, och i strid med* den kristna tron.

Gustaf Wingrens positiva bestämning av den kristna tron är inspirerad av kyrkofadern Irenaeus, och dennes förståelse av frälsningen som *recapitulatio*, återställelse. Om frälsning handlar om *återställelse* och *fullbordan av det mänskliga*, då leder varje försök att tala illa om människan bort från den kristna tron. Wingren underströk därför nödvändigheten av att söka en *positiv* bestämning av relationen mellan mänskligt och kristet. Det finns självfallet något som är unikt för kristendomen, men detta låter sig endast artikuleras genom en *positiv* relation till det mänskliga liv som är gemensamt för alla människor. Varje försök att precisera kristendomens egenart som leder bort från det mänskliga leder bort från den kristna tron, säger Gustaf Wingren och låter berättelsen om Guds eget människoblivande smälta samman med bekräftelsen av vårt eget människoblivande. Modellen för detta människoblivande är Kristus, den sanna människan, som avstår från sin gudomlighet för att ge sitt liv för andra. Det handlar om en paradoxal livstolkning, som inte är förknippad med förhöjd livskänsla utan har sitt fokus på att tyda död. Och det var just på denna punkt som Wingren var

starkt kritisk till Billing på grund av dennes oförmåga att artikulera de skapelseteologiska förutsättningarna för folkkyrkotanken liksom hans bristande fokus på död och uppståndelse som teologins grundläggande böjningsmönster.

Hos Gustaf Wingren är framställningen av en teologi med mänskligt ansikte inte en dålig kompromiss eller ett feigt hukande för kristendomens radikalitet. Han ser kyrkan som ett led i en återställelse av den förstörda mänskligheten och betonar därför riskerna med en kyrkosyn som saknar skapelsetro:

När man kan se på kärleken mellan man och kvinna, barns födelse, arbetet på jorden, sjukdom, lidande och död såsom från Gud och hans vilja lös gjorda företeelser och när man tänker sig Guds verk med en människa börja vid hennes kontakt med bibelordet eller kyrkan, då är Gud uppfattad så som Marcion uppfattade den högre, den gode Guden, frälsaren som ej var skapare. Och då är kyrkan icke längre vänd mot mänskligheten och icke längre sysselsatt med att återställa människolivet till hälsa och till frihet. Utan kyrkan blir en institution och en gemenskap ovanför det vanliga människolivet och vänd bort från detta samt kännetecknad icke primärt av frihet men av ett högre regelsystem, okänt i den lägre världen.¹¹

Det är utifrån denna helhetssyn som Gustaf Wingren hävdar att dopet omsluter hela det kristna livet – ingenting i den kristna tron saknas eller kan adderas till dopet. Det rekapitulerande draget finns hela tiden närvarande i den gustafwingrenska dopteologin, eftersom dopet inte syftar till att ge den döpte *kyrklighet*, utan *mänsklighet*.¹² Kyrkan lever av evangelium och befinner sig i samma återställande rörelse som Kristus. Problemet med Billing, enligt Wingren, är att dennes teologi, trots sin folkkyrkotanke, stannar kvar just inom kyrkans ram och därmed inte talar om allt människoliv. Mot Einar Billings ”förkyrkligande” av Gud, där gudsbilden förblir låst vid kyrkan så att de gärningar som Gud gör i skapelsen oberoende av kyrkan blir osynliga, invänder Gustaf Wingren:

en korrekt bild av den positiva relationen mellan Kristus och kyrkan kan icke uppkomma, såvida man icke *samtidigt* tecknar den positiva relationen mellan kyrkan och världen, kyrkan och mänskligheten.¹³

Men genom att skapelseperspektivet är frånvarande blir det omöjligt att på allvar förstå vad evangeliet innebär: ”Evangelium mister sin karaktär av evangelium, om det icke får berätta om en ny gärning från den Gud som verkar i *allt* människoliv från födelsen till döden.”¹⁴

Detta skapelseperspektiv hindrade inte Gustaf Wingren från att

utnyttja den kyrkligt ekumeniska mångfalden som en resurs för att korrigera vad han uppfattade som ensidigheter i den einarbillingska folkkyrkoteologin. Han menade till exempel att Einar Billing i sin teologi låter den förekommande nåden dominera så till den grad att han tenderar att upplösa och förbise det krav som också är förknippat med utkorelsen. Även dopläran hos Billing präglas av en sådan ensidighet, vilken enligt Gustaf Wingren hade sin bakgrund i ”den egendomliga ’kravlöshet’ som kännetecknar Billing och som delvis också var en olycklig bieffekt av hans polemiska attityd gentemot frikyrkorna.”¹⁵ Till följd av att Einar Billings folkkyrkoteologi kom att bli så fixerad vid motsättningen gentemot frikyrkorna tenderade den nytestamentliga dopteologins enhet mellan gåva och uppgift att sprängas sönder. Men denna kravlöshet i en folkkyrka som låter barn dopet stå isolerat utan kontakt med den efterföljande undervisningen, har egentligen sin omvända motsvarighet i hur frikyrklighetens betoning av dopet som bekännelsehandling riskerade att skymma det faktum att det är Gud själv som är subjekt i dophandlandet. Gustaf Wingren närde personligen länge förhoppningar om att detta spänningsfyllda förhållande, mycket tack vare Billings teologiska insatser, i framtiden skulle komma att ”driva fram en ekumenisk frukt, sannolikt så småningom med synliga verkningar även på det organisatoriska planet” – förhoppningar som endast i mycket begränsad mening kan sägas ha infriats.¹⁶

Evangeliets egenart radikaliserar kyrkans öppenhet

I sina studier av Einar Billing lyfter Gustaf Wingren fram det originella draget att Billing faktiskt brukade använda de negativt laddade beteckningarna från kritiken av folkkyrkan som honnörsord. Detta framkommer när han till exempel säger: ”Det är folkkyrkans ära att hennes församlingar är geografiska, det är hennes ära att hon rymmer spädbarn såsom fullvärdiga medlemmar.”¹⁷ Även om Gustaf Wingren, som vi har sett, på flera avgörande punkter var oense med Einar Billing, så står de helt enade i övertygelsen att folkkyrkans öppenhet (och ”låga trösklar”) inte är motiverad av slapphet eller skall förstås som en undanglidande manöver. I stället motiveras de båda teologiskt utifrån vad de uppfattade som kärnan i den kristna tron. Kyrkan ska vara lika öppen som Kristus mot folk efter folk – och kyrkan bör organisera sig så att hon i olika tider på bästa sätt bär ut den upp-

sökande nåden till alla människor. Att ställa evangeliets tydlighet mot kyrkans öppenhet leder alltså fel.

Kyrkan är en del av Guds rekapitulerande rörelse som syftar till att återställa människan, därför kan hennes uppgift aldrig handla om att klippa av relationen till Guds verk i skapelsen – och än värre att försöka behålla något för sig själv, som inte andra får del av.

Territorialförsamlingen har en teologisk innebörd genom att den knyter samman mänskligt och kristet, vilket kan motiveras utifrån såväl skapelsetron som inkarnationen. För att rädda den fromma gemenskapen från förljugenhet och självupptagenhet måste vardagen få vara närvarande i gudstjänsten i form av det kallelsearbete som utförs i alla yrken och uppgifter motiverat av inget annat än nästans sakligt grundade behov. Ingen kan vara människa utan att dagligen smaka Gud – arbetsplatsen är ”orten för dopets förverkligande”.¹⁸ Denna koppling till en specifik plats och det konkreta rummet markeras av att de urkristna församlingarna benämndes med geografiska namn, en tendens som med tiden också har spritt sig till frikyrkorna. Om man i pietistisk anda betraktar omvändelsen – eller i einarbillingsk anda talar om barndopet – som det första området för Guds kontakt med människan, då introducerar man enligt Gustaf Wingren ”ett hemligt nej” till den första trosartikeln om skapelsen.¹⁹ I en situation då kyrkan förlorat sin makt och självklara ställning behåller kyrkobyggnaden ändå en teologisk innebörd. Den utgör en materiell markering av att det universella draget, skapelsetron och evangeliet som ett glatt budskap till alla, måste bevaras även om de formella banden mellan kyrka och stat/samhälle brutits upp:

när all kyrka som existerar är frikyrka, när ingen kristen församling har enkla geografiska gränser längre, när all församlingstillhörighet vilar på personliga beslut av ensamma individer: jag är kristen, jag väljer att bli medlem. *Då börjar man upptäcka vad som gick förlorat när territorialförsamlingen föll sönder...* Själva kyrkobyggnaden är den enda som förstår vad evangeliet vill göra med människorna ... (och) förkunnar *den handlande Guden*, den talar om honom som söker *alla*.²⁰

Kyrkobyggnaden som ”den enda som förstår vad evangeliet vill göra med människorna” är en fantastisk tanke som fungerar som en ständigt påminnelse om att den handlande guden verkligen söker alla. Denna ”kyrkobyggnadernas teologi” kan också fungera som en spärr mot att den fromma gemenskapen, ämbetsbärarna, de förtroende-

valda eller de som formellt är medlemmar lägger beslag på kyrkan för egen del.

”Problemet med så kallade övertaliga kyrkor är inte nytt, varken i Sverige eller i Europa. Här slog begreppet igenom för tjugo år sedan, med 1990 års kyrkobyggnadsutredning. Allt färre människor gick i kyrkan, landsbygden avfolkades och kvar stod gudstemplen som minnen över en överspelad infrastruktur. Med skilsmässan mellan kyrka och stat år 2000 blev frågan extra aktuell. Vem skulle nu ta huvudansvaret för Sveriges 3 500 äldre kyrkobyggnader? Det blev Svenska kyrkan själv, med finansiellt bistånd från staten. I dag äger varje församling sina egna kyrkor och får, inom vissa ramar, själv bestämma hur de ska användas”

Anna Larsdotter

”Sveriges kyrkor” i: *Populär Historia* 2010:7

Individ och kollektiv – folkkyrkan i nätverkssamhället?

Redan 1960 i boken *Evangeliet och kyrkan* hade Gustaf Wingren aktualiserat frågor om hur de nya livsmönstren i storstäderna skulle komma att påverka folkkyrkan, genom att sammanhanget mellan vardag och gudstjänst därmed tenderade att förskjutas: sockenkyrkans sammanhållna sammanhang bryts sönder när sovstäder och arbetscentral separeras och då det dessutom tillkommer fritidsbo-städer som en tredje plats för människors liv. I en klarsynt analys med stark bäring inför framtiden konstaterar han:

Var kyrkorummet än placeras i detta sönderbrutna bebyggelsemönster, går något väsentligt förlorat ... därmed står också den kristna församlingen i ett helt nytt läge. Att tala om ”socknar” i denna miljö är meningslöst. Territorialförsamlingen bygger på identiteten mellan boplat, arbetsplats och gudstjänstplats. Denna identitet är här fullständigt sönderbruten på varje punkt.²¹

Ytterligare några år tidigare hade Gustaf Wingren hållit två radioföredrag om kyrkan, som väckte stort intresse och som därför också kom att utges i bokform som *Kyrkans isolering* (1958). Frågan är om inte den specifika analys av kyrkans isolering som Gustaf

Wingren utvecklar i denna skrift på många sätt är så framsynt att den inte alls passar in i de kategorier som hans egen samtid erbjöd, då man begränsades till alternativen individualism-kollektivism och inte ägde någon förståelse för en nätverkslogik. Det handlar om en text vars innehåll alltså riskerar att elimineras, eftersom den ursprungligen saknade en kontext av relevanta kategorier för att bli begriplig. När han i denna lilla skrift diskuterar frågan om kyrkans isolering, vari isoleringen består och vad den beror på, avvisar han tanken att kyrkans isolering skulle handla om dåliga siffror – och att den skulle kunna åtgärdas genom bättre siffror. Det hjälper, enligt hans mening, inte om det sitter tjugo personer i kyrkan i stället för tre: ”man är lika isolerad sedan de 17 har kommit till.”²²

Vari består då, enligt författaren, kyrkans isolering? För Gustaf Wingren kan frågan inte besvaras utan att man aktualiserar avgörande frågor om vad kyrkan är – och därmed grundstrukturen i kristendomstolkningen. Tolkningsparadigmet är här Kristusgestaltens omvända väg jämfört med Adam, då han återfår det som Adam förlorade genom att i enlighet med Filipperbrevets hymn om utgivandet kliver ned, avstår och ger liv åt andra – i stället för att sträva uppåt och själv vilja behålla. Om Kristus är den som bara är *för andra*, då måste kyrkan vara en gemenskap som har sitt centrum *utanför sig själv* och vara *för andra*.

I Gustaf Wingrens kritik av kyrkan är det inte dess moraliska brister som står i centrum, utan egocentriciteten, som alltid är boven i dramat. Hela den självupptagna kyrkocentrering, som alltid ligger frestande nära när man förfasar sig över kyrkans isolering, leder teologiskt fel: ”Ett gudstjänstrum kan vara fullsatt, isoleringen är ändå där ... om de församlade är koncentrerade på sig själva.”²³

För att förstå vari kyrkans isolering egentligen består måste man i stället rikta sin blick mot det förhållande att banden mellan det kristna livet och människolivet är avklippta – i vardagen. Frågan ”Hur skall kyrkan nå ut?” har, enligt Gustaf Wingren, egentligen bara ett bra svar. Kyrkan *är* redan där ute:

Veckan mellan söndag och lördag är emellertid fylld av timmar och av möten med människor, det är till dessa timmar och möten den positiva kraften från söndagens gudstjänst skulle flyta. Om detta icke sker hos oss som besöker den söndagliga gudstjänsten, om livet från måndag morgon till lördag kväll är ett område för sig, då är det i denna brist som kyrkans isolering består. Om gudstjänstbesökare är sådana, då blir kyrkan i dess helhet med nödvändighet inkrökt i sig själv,

oavbrutet sysselsatt med sig själv, väntande på att världen äntligen skall låta henne ha allt kyrkligt i fred.²⁴

Det är som om en postmodern nätverkslogik finns inbyggd i resonemanget när den enskilda döpta människan, hos Gustaf Wingren, blir navet i den dynamik som är grunden till kyrkans närvaro i världen. Som alternativ till kyrkocentreringen tänker sig Gustaf Wingren ett slags ”vardagens kyrka”, där varje kristen representerar kyrkan och således har den fulla myndigheten och ansvaret för kyrkans uppgift. För om isoleringen har fått fäste i vardagen, då lever också församlingen ett skenliv som inga verksamhetsprogram kan korrigera. Och om gudstjänstdeltagarna inte tar med sig sin vardag in i gudstjänsten kommer den att bli just en isolerad händelse. När kyrkobesökarna i sin vardag är isolerade från det vanliga människolivet, då är kyrkan isolerad.

Frågan om hur folkkyrkan ska finna nya uttryck för socialitet och gemensamhet i nätverkssamhället framstår som en av de verkligt stora utmaningarna för framtiden. Kyrkan har skiljts från staten, men kan likväl som folkkyrka inte organiseras i enlighet med konventionella modeller. När man ska frigöra sig från en gammal myndighetsstruktur finns det en frestelse att av bara farten välja en föreningsmodell – som knappast ger utrymme för de nya former för social samhörighet och interaktion som i dag breder ut sig.

Folkkyrkan är en kyrka för alla – och därför alltid en kyrka för andra

Folkkyrkan som kvalitativt-teologiskt begrepp förutsätter en dialektisk teologi där kontinuiteten bevaras genom *växling* och där evangeliets egenart radikaliserar dess *öppenhet* mot det allmänmänniskliga livet i skapelsen. Frågan om hur man kan finna former för involvering och samhörighet i folkkyrkan, också för människor som varken är anställda eller förtroendevalda, är en strategiskt avgörande fråga för framtiden. Tendensen att alltmer fokusera på medlemsbegreppet leder i denna situation fel, dels på grund av att den nya nätverks-generationen knappast ser medlemskap som ett relevant uttryck för tillhörighet, dels på grund av att en folkkyrka inte kan begränsa sin verksamhet till en egocentrisk ”klubb” där en grupp människor genom sitt medlemskap har garanterat sig om att få del av ett kyrkligt ”servicepaket”. Oavsett hur stor denna förmånsklubb är så är den

ingen folkkyrka. I denna situation kan Gustaf Wingrens reflexioner från det sena femtiotalet om kyrkans isolering kan användas som en resurs för att utveckla nya orienteringsmodeller i nätverkssamhället: folkkyrkan kan endast vara kyrka genom att vara kyrka *för andra*.

Gustaf Wingrens dynamiska förståelse av kyrkan – där han betonar att kyrkan lever i människors vardag, samtidigt som han lyfter fram Kristi mänsklighet i kyrkan – är djupt rotad i hans kristendomsförståelse. 1949 gav han ut boken *Predikan*, som kom att bli hans mest omstridda publikation. Redan titeln ställer till bekymmer, för trots de förväntningar som *Predikan* kan ge upphov till så är det inte en bok om predikokost (det är ingen homiletik), inte heller är det en samling predikningar (en postilla). I stället är det, som undertiteln just signalerar, ”en principiell studie” som handlar om hur det fenomen vi kallar kristendom konstitueras som ett ”möte” mellan Ordet och människorna.

Men om predikans uppgift är att åstadkomma ett ”möte” mellan Ordet och människorna, så skulle man kunna säga att predikans dilemma består i att ett sådant möte inte kommer till stånd. Svaret på frågan vad kristendom är kräver tolkning, förstådd som en kreativ, kontextuellt bestämd tolkningpraktik, som gör all teologi till något föränderligt, dynamiskt och tidsbestämt. Det som ska sägas i en predikan står inte i texten – men låter sig inte heller sägas utan texten. Teologi kräver kreativitet – men det är ingen ”fri” fantasi. Man måste kunna *svara för* och *ta ansvar* för sina tolkningar – men man kommer inte undan att man måste handla och skapa. Gustaf Wingren skulle själv senare uttrycka sig på följande programmatiska vis:

Att upphäva teoretiseringen och återföra den kristna tron till de mänskliga situationer där den hör hemma, det är kanske den viktigaste arbetsuppgiften för nutida teologi.²⁵

Det är alltså inte så att *först* har vi kristendom – *sedan* ska den tolkas och kommuniceras. Kristen tro *är* tolkning och kommunikation från början till slut – en tolkningspraktik.

Det fanns för Gustaf Wingren egentligen inget riktigt bra rent *teoretiskt* svar på frågan vad kristendom är, ovanför de konkreta ständigt föränderliga mänskliga situationerna. Teologi handlar i stället från början till slut om tolkning, den konstitueras som en praktik. Och predikan är i detta sammanhang endast ett exempel (om än kanske det viktigaste exemplet) på de många tolkningspraktiker som upprätthåller det fenomen vi kallar kristendom. Kristen-

domen finns nämligen inte i en samling texter – men upprätthålls inte heller av fromma människors medvetande. Teologin bör i stället intressera sig för tolkningspraktiker, det som *sker* i ”världen framför texten”, för att nu använda en terminologi från Paul Ricoeur. Boken *Predikan* fullständigt vimlar därför också av ord som ”handling”, ”händelse”, ”skeende”, ”vandring”, ”talande”, ”lyssnande” och så vidare.

Men om kristendomen varken finns i en samling texter eller i ett antal fromma medvetanden, utan i ett ”möte” som bara kan ta gestalt genom en tolkningsakt i ”världen framför texten”, vad är innehållet och vad är det egentligen som händer i detta ”möte”? För Gustaf Wingren var det helt klart att det som står på spel i detta möte handlar om liv och död. Det är nämligen inte så, enligt Gustaf Wingren, att man först talar om Jesu död och uppståndelse och sedan om människan, utan *just när man talar* om Kristus *då* talar man om människan. Livstolkning handlar nämligen om att tyda död. I Gustaf Wingrens förståelse av människoblivandet – Guds och människans – sammanfaller två sammankopplade rörelser: den *kenotiska* rörelsen genom död till liv och den *eskatologiska* spänningen mellan ”redan nu” och ”ännu inte”. Tillsammans gör de människoblivandet till en paradoxal tydning av den process genom vilken vi blir mänskliga. Begreppet *vetekornseskatologi*, som mig veterligen endast dyker upp på ett enda stället i hans produktion, tycks mig vara Gustaf Wingrens mest pregnanta sammanfattning av denna paradoxala livstydning.²⁶ Så här drastiskt och otidsenligt kunde han uttrycka sig:

Liv är död, livet är ett sätt att dö på. Det finns ett gammalt ord om vetekornet som lever just när det dör, ett nytestamentligt ord med många bottenar, därtill ett ord som lantbrukaren ännu i dag väl förstår. Ingenting i livet är riktigt meningsfullt om det inte innebär att jag i någon form tas i bruk. Tas jag i bruk slits jag ner. Döden på dödsdagen är bara ett specialfall av denna meningsfulla nedslitning.²⁷

För Gustaf Wingren handlade teologi alltid om människor. Det finns ingen teologi utan människor. Men att den kristna tron på så vis ställer människan i centrum betyder inte att den teologiska reflexionen kretsar kring det egna jaget och ställer mig själv i centrum. Den kristna tron låter sig aldrig reduceras till en blåkopia av en humanism som gör den egna personen till orienteringspunkt för tillvaron. I stället handlar det om ”den andra personens humanism”, en livstydning som förutsätter att det viktigaste i livet alltid finns *utanför* oss själva.

Ingen relation är så personlig som den när man är utom sig inom sig.

Eller, än en gång: ”Ingenting i livet är riktigt meningsfullt om det inte innebär att jag i någon form tas i bruk.” I enlighet med denna livstolkning går den kortaste vägen till oss själva alltid via den andre. I denna relation är teologi något som är på liv och död: det handlar om att förlora sig själv för att vinna sig själv, att gå genom död till liv – för att världen ska leva! Aldrig är vi, enligt Gustaf Wingren, så nära oss själva – och aldrig är vi så mycket i Kristus – som när vi ställer oss utanför oss själva och är *för andra*. Det är en alldeles speciell erfarenhet, som vi ibland också kallar för kärlek. Och om Kristus är den som bara är *för andra*, då måste kyrkan upphöra att bara syssla med sig själv, kyrkan måste i stället flytta sitt centrum ut från sig själv så att hon blir en kyrka *för andra*. Det handlar inte först och främst om att en särskild grupp människor förhåller sig till en annan grupp, utan det innebär en inkludering som är så radikal att vi som människor alltid står tillsammans under Ordet. Hos Gustaf Wingren är det, som vi har sett, alltid egocentriteten som är kyrkans stora frestelse:

En kyrka som inte lever för den hedniska mänskligheten utanför hennes murar utan i stället för den trogna kretsen innanför dem, lever i ett oavbrutet krig mot den Herre, som bor i henne.²⁸

Kyrkan har inte sin tyngdpunkt vilande i sig själv, utan måste alltid vara öppen mot det som finns utanför henne själv. Hon ”äger” och ”kontrollerar” inte evangeliet som något hon kan administrera och hantera visavi världen. Kyrkan kan aldrig vara kyrka om hon är för sig själv eller låter sitt intresse kretsa kring den egna verksamheten, inte ens om den är alldeles så stor och välorganiserad. Kyrkan grundar sig inte på fundament, strukturer, fromma gemenskaper, ämbetskanaler eller religiösa upplevelser, utan har sin tyngdpunkt *utanför* sig själv. I samband med reformationsjubileet 1967 skriver Gustaf Wingren:

Om vi förmådde vara ”utanför oss själva” och bara lyssna till ordet, så skulle vi därmed kunna vara inne i en mycket större Människa än vi själva är, en som inte levde för någonting annat än för att skänka sig själv till oss.²⁹

Att vara kyrka är att vara ”utanför oss själva” och folkkyrka kan man bara vara genom ”att vara utom sig inom sig”, helt i linje med vetekornets princip. Vetekornet vinner nämligen inget för egen del

när det faller i jorden och dör, däremot uppkommer längre fram nytt och överraskande liv. Bara så kan folkkyrkan leva och ständigt överraska oss på nytt och på nytt!

Noter

1. Se framför allt *Framtidsstudien Svenska kyrkan som folkkyrka. Folkkyrkostudien* (StSkr 1998:506), men också Maciej Zarembas artikelserie ”En fri kyrka?” i *Dagens Nyheter* hösten 1999, som även finns tillgänglig i bokform: Maciej Zaremba. *Kyrkan & friheten* (Göteborg: Cordia 2000) Från senare år kan nämnas Björn Vikströms bok *Folkkyrka i en postmodern tid: tjänsteproducent i välfärdssamhället eller engagerande gemenskap?* (Åbo: Åbo Akademi)

Förlag 2008) och Jonas Idestrom *Folkkyrkotanken – innehåll och utmaningar. En översikt av studier under 2000-talet*. Svenska kyrkans forskningsenhet 2. (Uppsala: Svenska kyrkans forskningsenhet 2012) Studien kan laddas ned från www.svenskakyrkan.se/forskning/publikationer.

2. För den som är intresserad av Gustaf Wingrens teologi finns det en rad framställningar att tillgå. Den som vill veta mer om min egen syn på detta teologiska projekt och hur gustafwingren-receptionen ser ut i stort vill jag hänvisa till *Gustaf Wingren. Människan och teologin* (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2010) och artikeln ”Människoblivande. Teologi som biografi: Gustaf Wingren”, s. 51–70 i *Svensk Teologisk Kvartalskrift*, Årgång 87, 2011. Den mest systematiska undersökningen av Gustaf Wingrens ecklesiologi är utan tvekan Bo Håkansson, *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid* (Lund: Arcus 2001).
3. Gustaf Wingren, *Einar Billing. En studie i svensk teologi före 1920* (Lund: Gleerup 1968), s. 89.
4. A.a., s. 79.
5. Gustaf Wingren, *Gamla vägar framåt. Kyrkans uppgift i Sverige* (Stockholm: Verbum 1986), s. 84f. Jfr även Gustaf Wingren, *Öppenhet och egenart. Evangeliet i världen* (Lund: Liber 1979).
6. A.a., s. 11.
7. A.a., s. 14. Här kanske man ska tillägga att Gustaf Wingren emellanåt ändå ger en eloge till högkyrkligheten för dess teologiska ambitioner. Gustaf Wingren ser att folkkyrkans reduktion till statskyrka riskerar att leda till den förödande situationen att det endast är högkyrkligheten som talar teologiskt om kyrkan och intresserar sig för den nu pågående gudstjänsten.
8. A.a., s. 87.
9. Gustaf Wingren, *Gamla vägar framåt. Kyrkans uppgift i Sverige*, s. 23.
10. Gustaf Wingren, *Einar Billing. En studie i svensk teologi före 1920*, s. 135. Senare i samma bok understryker han också att fördelen med Einar Billing är att ”man kan lära av honom utan att överta honom helt och hållet” (a.a., s. 148).
11. Gustaf Wingren, *Evangeliet och kyrkan* (Lund: Gleerup 1960), s. 12.
12. A.a., s. 19.
13. A.a., s. 61.
14. A.a., s. 93.
15. Gustaf Wingren, *Einar Billing. En studie i svensk teologi före 1920*, s. 63.
16. A.a., s. 101f.
17. Einar Billing, citerad efter a.a., s. 15.
18. Gustaf Wingren, *Evangeliet och kyrkan*, s. 169.
19. A.a., s. 172.
20. Gustaf Wingren *Einar Billing. En studie i svensk teologi före 1920*, s. 93, 95.
21. Gustaf Wingren, *Evangeliet och kyrkan*, s. 261f.
22. Gustaf Wingren, *Kyrkans isolering* (Stockholm: Sveriges kristliga studentrörelse 1958), s. 11.
23. A.a., s. 18.
24. A.a., s. 12. Jfr ”Har isoleringen fått fäste därute, så att församlingen lever ett skenliv, då kan det vara nödvändigt att hämta kraft ur stora samlingar av kristna bekännare, massmöten med stark gemenskap, möten som man reser till, kanske långa vägar, just därför att ingen deltagare har sin vardag med sig” (a.a., s. 13).
25. Gustaf Wingren, *Öppenhet och egenart. Evangeliet i världen* (Lund: Liber 1979), s. 77.
26. Gustaf Wingren, *Credo. Den kristna tros- och livsåskådningen* (Lund: Gleerup 1974), s. 19.
27. Gustaf Wingren, ”Livets mening”, recension i *Sydsvenska Dagbladet* 1976-04-27.
28. Gustaf Wingren, *Evangeliet och kyrkan*, s. 19.
29. Gustaf Wingren, ”Vad betyder Luther i dag?”, s. 21 i *Luther i dag. Svenska kyrkans reformationsjubileum 1967* (Lund: Håkan Ohlssons förlag 1967).

KAPITEL 7

Kyrkan behövs som andligt immunförsvar

Stina Oscarson

Ett par dagar före valet i höstas besökte jag frisören och i takt med att håret blev kortare började jag tala politik med den okände mannen bakom mig. Det började med att han frågade vad jag skulle göra till helgen och jag sa att: ”På söndag ska jag rösta.”

Han berättade att han redan poströstat, ”på alliansen, men får jag gissa så är du vänster.” Hur han kommit fram till det vet jag inte, men jag erkände att han hade rätt och kunde i samma mening inte låta bli att fråga varför han hade röstat på alliansen? ”För att jag tjänar på det.”

För att jag tjänar på det. De orden gjorde så ont i mig.

”Jag skulle också ha tjänat på det” sa jag. ”Jag är frisk, har jobb och bostadsrätt, men rösta, det tänker jag inte att man gör för sin egen skull. Politik handlar inte om vinstmaximering för jaget i stunden. Det handlar om solidaritet. Det handlar om vilket samhälle vi vill ha och vilka värderingar vi vill ska råda där. Och jag tror vi ska vara fullt medvetna om att både du och jag är väldigt lyckligt lottrade.” Håret var vid det här laget riktigt kort och den unge frisören stod tyst en stund innan han sade: ”Så har jag aldrig tänkt.”

Nej. Det var just det jag hade förstått. Men, menar jag, det är kanske inte så konstigt. I alla medier där man skulle testa var man hörde hemma innan valet var frågan just: ”Vad tjänar du mest på?”

Vi lever i ett samhälle med en enda berättelse. Den där den ekonomiska tillväxten är målet vilket förvandlat oss från medborgare till konsumenter och som, den mätbara välförbättringen till trots, inte får oss att må bättre, eftersom den reducerat vad det innebär att vara människa till mätbara parametrar.

Samhällen med en enda berättelse har historiskt visat sig farliga och förr eller senare gått under. Ändå verkar det som om ju fler varningsklockor som just nu ringer, desto hårdare måste denna berättelse vidmakthållas. Och desto farligare blir alla vi som kan och vill vara bärare av andra berättelser.

Under en veckas tid läste jag våra fyra största dagstidningar och räknade ordet tillväxt. Jag hamnade på siffran 3123 och noterade att i samtliga fall var ordet skrivet i en kontext där det var givet att en ökad ekonomisk tillväxt är bra.

Och det är starka krafter som arbetar på att upprätthålla denna berättelse. Reklamen vet att utnyttja vår sårbarhet som människor och låter oss tro att vi skulle kunna döva vår inre oro genom konsumtion. Men innerst inne känner nog vi alla att det är något som saknas.

Att vi behöver ett själsligt immunförsvar.

Att det finns frågor vi människor aldrig kommer att kunna fly ifrån. De som handlar om vad det är att vara människa. Varifrån vi kommer. Och vart vi är på väg. Vad som är kärlek, rädsla och vad som egentligen är meningen med allt.

På dessa frågor kommer konsumtionen aldrig att kunna bli ett svar, och vi betalar ett högt pris för vår flykt genom en ökande psykisk och fysisk ohälsa. Men vad man gör politiskt är att tala om regler för sjukskrivningar, släppa apoteksmonopolet fritt och låta reklam för värktabletter och smärtstillande överta det offentliga rummet.

Kyrkan tappar i dag medlemmar. De politiska rörelserna tappar medlemmar. Och inom konstnärlig verksamhet blir de mätbara resultaten allt viktigare, och i sådana lägen är det lätt att drabbas av panik och göra fel val liksom socialdemokraterna som i valet börjat ropa ”Hallå, ni tjänar på att rösta på oss också!” Eller teatern som börjar hyra ut sina lokaler till slutna företagsfester.

I den tid vi lever i blir den moraliska kompassen allt viktigare. Och häri menar jag att både konstens och kyrkans uppdrag ligger, men utan att falla för frestelsen att vilja leverera det rätta svaret. Den stora utmaningen är att behålla frågorna, tron och tvivlen.

Men vi måste visa att det finns andra berättelser om vad det är att vara människa och andra idéer om hur långt solidariteten ska sträcka sig. Och när det gemensamma rummet nu i allt högre grad ockuperas av kommersiella intressen måste vi erbjuda rum där vi inte är konsument, där vi kan erövra, för att ta ett begrepp ur parlören för icke mätbara värden, ett ofullkomlighetsbejakande.

Avslutningsvis ett citat ur Tjechovs *Måsen*. Det är Nina, som efter år av vilshenhet funnit en acceptans för all den smärta och skönhet som är förenad med att leva. Hon säger: ”Nu vet och förstår jag det

Konstantin. Att huvudsaken är inte äran och glansen som jag drömde om utan förmågan att uthärda, att bära sitt öde och att ha tillit.”

Den resan som Nina gör tror jag både kyrkan och Tjechov kan hjälpa oss med.

KAPITEL 8

Tre folkkyrkliga spaningar för framtiden

Helle Klein och Ewa Lindqvist Hotz

I Seglora smedja använder vi oss ofta av en metod vi kallar ”Spaning” för att uppmuntra alla att göra teologi i vår tid. Vår utgångspunkt är att teologi måste göras här och nu – i den specifika situation som vi befinner oss i som individer och kyrka. Att spana av vår samtid är att urskilja och tolka tidens utmaningar och utifrån detta formulera en levbar hållning som inte passiviserar utan ingjuter mod att vara folkkyrka i dag. Vi vill här göra tre spaningar om folkkyrkan i framtiden.

Spaning 1 – Från främling till medmänniska

Sverige dras isär på många olika sätt. Det blir allt större skillnader mellan människor när det gäller klass, kön, etnisk bakgrund och religion. Skillnaderna syns också i ett stad-landsorts-perspektiv liksom i storstädernas slutna sfärer av likasinnade människor. I spåren av denna mångfasetterade segregation växer främlingskap och otrygghet. Stereotypa bilder av Den Andre får fäste i människors tankevärldar. Vi ser i dag en främlingsfientlighet på frammarsch i hela Europa och tyvärr också i vårt eget land. Idéer om folk, nation och religion vädrar åter morgonluft.

I ljuset av denna omvärldsanalys blir den avgörande utmaningen för en folkkyrka i Sverige i dag att fråga sig: Vilka är kyrkan? Hur definieras gudsfolket? Vad är folkkyrkans uppdrag i ett mångkulturellt samhälle? Vad betyder nattvardens radikala gemenskapstanke i ett segregerat samhälle? Vad betyder en livstolkning på dopets grund i en tid då det religiösa etiketterandet används för att skapa motsättningar mellan människor?

Om vi anser att folkkyrkans kallelse är att länka samman människor och hela söndrade relationer är det hög tid att reflektera kring vårt tilltal i gudstjänst, undervisning, diakoni och mission – om det är exkluderande eller inkluderande, om vi stärker mellanmänniska relationer eller fortsätter bygga på de murar som börjat resas i vårt samhälle?

I dagens mångkulturella samhälle är den dialogiska hållningen nödvändig. Samtidigt måste vi se upp så att inte religionsdialog befäster en statisk syn på identitet. Religiösa identiteter tar gestalt på nya sätt i varje ny tid. Det ser vi gång på gång i såväl kristna som judiska och muslimska sammanhang.

I mötet med varandra förändras vi. Trygghet är inget bärande tema i evangelierna, däremot tilliten till att man är älskad och buren

i den rörelse som är livet och på så sätt kan orka vara en älskande medmänniska.

Vi behöver göra teologi om det relationella och skapelsens helande.

Spaning 2 – Fornkyrkans vägval blir folkkyrkans

Svaret på vad det är att vara folkkyrka i dag måste sökas i världen, i det pågående samhällslivet. Den tyske prästen och motståndsmannen Dietrich Bonhoeffer påminner oss om att kyrkan inte står där den mänskliga förmågan sviktar, vid gränserna, utan mitt i byn. Många har berörts av hans budskap om att kyrkan endast är kyrka då hon finns för andra.

Svenska kyrkan har ett problematiskt arv av att vara enhetskulturrens bevarare. Det har satts likhetstecken mellan svenskhet och svenskkyrklighet. Samtidigt har det hela tiden funnits en parallell historia av kyrkoledare och teologer som hävdade alla människors rätt till tro. Utifrån sin kristna kallelse har de gått i bräschen för religionsfrihet i vårt land.

Ärkebiskop Nathan Söderblom drevs på sin tid av övertygelsen om religionernas betydelse för fred och försoning i världen. I sin kamp för människovärdet genom ekumenik och religionsdialog betonade han vikten av att se till det gemensamma, inte bara till det som skiljer. Det var den store kyrkomannens sätt att bygga fredskultur i en tid av växande antisemitism och krigshets.

De religionsteologiska och dialogiska initiativ vi ser i dag måste fördjupas genom handling. Först när dialog blir diapraxis kan vi se vår gemensamma kallelse att bygga ett samhälle för alla, där vi går från att vara främlingar till att se varandra som medmänniskor.

Vi kan också lära oss av de första kristna rörelsernas hållning,

där mångfalden av kulturer, religioner, nationaliteter sågs som ett uttryck för rikedom i Guds skapelseverk. Mitt i det totalitära romerska samhället där de kristna var en förföljd minoritet bestämmer sig kyrkofäderna för att inte sätta mänskligt mot gudomligt eller använda sin kristna tro som ett värn mot andra. Den trosbekännelse som vi fortfarande läser varje söndag i högmässan och i varje dopgudstjänst formuleras i denna tid. Tron på Gud som skaparen kommer först – alltså detta att Gud är allas Gud, och hela världen, alla människor är skapade av Gud. De första kristna valde öppenhetens väg, inte exklusivitetens.

Detta borde stämma till eftertanke också i vår tid då identitet alltför ofta ses som något avgränsande och särskiljande som om vi fortfarande levde i ett monokulturellt samhälle. Det är i mötet med andra vi blir till. Fornkyrkans val borde bli folkkyrkans.

Vi behöver göra teologi om identitet som öppenhet.

Spaning 3 – Såsom i himmelen, så ock på jorden

”Såsom i himmelen, så ock på jorden” var Fredrika Bremers sätt att uttrycka att den gudomliga rättfärdighetens etik också skulle gälla här och nu. Den kvinnliga medborgarrättsrörelsen är ett av flera utflöden av denna teologiska grundsyn.

Ett annat utflöde är ”folkkyrkotanken” som också vill myndiggöra varje människa som Guds medarbetare. Det fanns förstås motstridiga åsikter och en mångfald av bevekelsegrunder för det tidiga 1900-talets folkkyrkoprojekt, men till slut segrade idén om den demokratiska folkkyrkan.

Demokratiseringen av tron och teologin bidrog till en andlig fördjupning inom kristenheten i Sverige. Genom uppgörelsen med det auktoritära öppnades möjligheten för lekmanarörelser, gudstjänstförnyelse och att prästämbetet så småningom öppnades för kvinnor. Moderniteten kom så att inkluderas i kyrkans liv. Den stora berättelsen om rösträtten och medborgartanken är en ovärderlig källa till inspiration och modiga ställningstaganden när demokratin återigen står på spel och när auktoritära strömningar gör sig hörda. Kvinnohistorien är en del av teologihistorien och en del av folkkyrkans arv.

*Vi behöver göra teologi om
medborgartanken och demokratin.*

Helande av mänsklighet och skapelse

I denna tid av isärdragning inom och mellan människor behöver vi en folkkyrka som på skapelseteologins grund vill verka för helande av mänsklighet och skapelse. Gud söker varje människas väl och kallar oss att göra detsamma. Med Olov Hartmans bön vill vi så avsluta vår spaning:

Kristus, vi tackar dig för din ousägligt rika gåva. Du blev ett svar på vår bön, ett bröd för vår hunger. Hjälp oss nu att vara ditt svar till dem, som saknar vad vi äger i överflöd. Hjälp oss nu att höra det rop som du har hört, förstå den nöd som du har förstått, tjäna den mänsklighet som du har tjänat. Uppenbara för oss ditt bords hemlighet: ett enda bröd och en enda mänsklighet.

FOLKKYRKA NU?

Samtal om utmaningar och möjligheter

Folkkyrkebegreppet är omstritt. Kan man i en tid präglad av mångkultur, globalisering, medlemsutträden och sekularisering fortfarande tala om Svenska kyrkan som en folkkyrka? Hör inte begreppet hemma i en svunnen tid då Sverige fortfarande var homogent kristet?

Denna bok vill visa på nya möjligheter att tänka kring folkkyrkan. De olika texterna har sitt ursprung i en serie möten i tre olika stift om vad det innebär att vara folkkyrka idag. Förhoppningen är att boken kan bidra till fortsatta samtal om Svenska kyrkan som folkkyrka även för framtiden.